

Τῷ Ἐνδοξοτάτῳ Ἀρχοντῷ,
Μεγαλῷ Δοξαδίῳ, Κυρίῳ Κυρίῳ Στανυάτῳ,
Ἀρχιάρχη, κη. κη. κη.
Μ. Πανταζῷ.

Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐκφωνηθεῖς ὑπὸ τοῦ Κ. Μ. Πανταζῆ ἐπιμελητοῦ καὶ
ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Πέρα ἑλληνικοῦ Λυ-
κείου, κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτοῦ.

Λ Ο Γ Ο Σ

Ἐκφωνηθεῖς ὑπὸ τοῦ Κ. Μ. Πανταζῆ ἐπιμελητοῦ καὶ
ἐκ τῶν καθηγητῶν τοῦ ἐν Πέρα ἑλληνικοῦ Λυ-
κείου κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτοῦ.

Περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων.

Τελουῦντες σήμερον, Κύριοι, τὴν πρώτην ἐπέτειον τοῦ ἑλλην. Λυκείου ἑορτὴν, πρῶτον ἡμῶν καθήκον αἰσθανόμεθα, ἵνα τῇ ἱερᾷ ἐπόμενοι μολπῇ ὁσίαν καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ἄρωμεν πρῶτον φωνὴν εὐχαριστοῦντες τῷ παναγάθῳ Θεῷ, τοῦτο μὲν ὅτι εὐλογήσας τοὺς ἡμετέρους πόνους ἠδύοκῆσε νὰ χορηγήσῃ τῷ ἰδρύματι τούτῳ εὐδοκίμησιν ἀξίαν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, τοῦτο δ' ὅτι ἐξαργάσας ἡμᾶς ἐκ τῆς φθορᾶς ἐκείνης τοῦ πυρὸς εὐμενῶς ἐπένευσεν ὅπως τὸ φυτώριον τοῦτο ἐκ τῆς τέφρας ἀναφυῖν ἀκμαῖον ἔτι ἀναθάλη.

Ἡ δ' ἐνταῦθα ἑλλην. κοινότης καὶ τῶν ὁμογενῶν μάλιστα τὸ ἄνωτον δικαιοῦται ἔπειτα νὰ τύχῃ τοῦ φόρου τῆς παρ' ἡμῶν εὐγνωμοσύνης, ὅτι ἐκ γνώμης ἐπιεικοῦς στέργξαντες ὡς ἔθνηκόν τὸ ἔργον τοῦτο ἀπεδέξαντο καὶ πρὸς τὴν προθυμίαν τῶν ἰδρυσάντων γενναίως λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἡμιλλήθησαν.

Ἦμῶν δὲ, πανιερώτατε Δέσποτα, καὶ σεβαστὴ ὀμήγουρις, τὴν φιλόμουσον προαίρεσιν ὅπως διὰ τῆς ὑμετέρας παρουσίας τιμήσῃτε τὴν γενέθλιον ταύτην τοῦ Λυκείου ἑορτὴν ὀφειλομένην πρὸς ταῖς μυριάς ἡμῶν χάρισι καὶ τῇ ἐν τῷ ἔργῳ φιλοτιμίᾳ καὶ δι' ἐστιασέως τινος πνευματικῆς νὰ ὑπαντήσωμεν· ἐγὼ δὲ ὑπηρέτης τοῦ καθήκοντος τούτου λαχὼν, παρέρχομαι ἐνώπιον ὑμῶν φέρων ὅλην τὴν συναίσθησιν τοῦ βάρους αὐτοῦ καὶ ὑπὸ δικαίου κατεχόμενος ὄκνου, μὴ ἐν ἐμοὶ τὸ Λύκειον ὑπολειφθῆ τῆς τε φιλόφρονος αὐτοῦ προθέσεως καὶ τῆς σεμνότητος τῶν τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ ἐθελησάντων νὰ τιμήσωσιν, ἀλλὰ πάσαι πεποιθὼς ὅτι ἀκρόασιν εὐμενῆ καὶ ἐπιεικῆ ἔμελλον νὰ ἐπασχολήσω διεμαχόμεν πρὸς τὸν ἐν ἐμαυτῷ ὄκνον, καὶ νικῆσας ἤδη ἐτόλμησα νὰ ὑπομείνω τὴν εὐγενῆ ταύτην καὶ ὑψηλὴν ὑπηρεσίαν.

Πόθεν δὲ καὶ ποῖά τινα ἀποδρεψάμενος καὶ πῶς θὰ ἡδυνάμην νὰ πλέξω τι καὶ προσενέγκω ἀντίδωρον κεχαρισμένον καὶ ἀξιόν πως τῆς ἡμέρας καὶ τῆς αὐτῆς διὰ τῆς παρουσίας ὑμῶν ἔτυχε λαμπρότητος; Ἡ τῆς γενέσεως καὶ παρασκευῆς τοῦ ἰδρύματος τούτου ἱστορία, καὶ ὅσα κατ' αὐτὴν τε καὶ τὴν ἐνιαύσιον αὐτοῦ πορείαν ἠδίκηθημεν ἢ ἡτυχήσαμεν, καὶ πῶς ταῦτα σὺν Θεῷ ὑπεριπήδησεν ἢ ἐν ἡμῖν ἀσάλευτος πεποιθήσις, ὅ-

τι περὶ ἱερὸν καὶ ἔθνωφελῆ ἐπονοῦμεν ἀγῶνα, τὰ πάντα εἰς δρᾶμα μᾶλλον πλουσίαν ὑπόθεσιν ἤθελον παράσχει. Ἄλλ' εὐρὺς πάνυ καὶ διανθέστατος ὁ λειμῶν, ὃν ὁ τοῦ Λυκείου σκοπὸς περιβάλλει· ἐκ δὲ τοῦ τίτλου αὐτοῦ «Ἑλληνικοῦ» ἐν ᾧ ὁ σκοπὸς οὗτος εἰδικώτερον ἐκδηλοῦται καὶ λαμπρότερος παρίσταται, πόσα μέχρι τοῦδε χεῖρες δεξιάι δὲν ἀπηύδησαν ἀνθολογοῦσαι, πόσα δ' ἔτι καὶ νῦν ἐν τῷ ἀπέριφῳ τούτῳ τῶν χαρίτων ἀργῷ δὲν ὑπαλείπονται ἀθέριστα. Τούτου λοιπὸν πρὸς τι κράσπεδον μᾶλλον τραπῶμεν καὶ ἐντεῦθεν τι σταχυολογήσαντες προκαλούσμεν τὸ ἐπαρίστερον τῆς χειρὸς διὰ τῆς λαμπρᾶς χροιάς τῆς ἐργασίμου ὕλης.

Ἑλληνικόν, Κύριοι, τὸ Λύκειον τοῦτο ἐκλήθη οὐχὶ μᾶλλον ὅτι υἱοὶ Ἑλλήνων, οὐδ' ὅτι ἐν Ἑλλήσι καὶ δι' Ἑλληνας ἰδρύθη, ἀλλ' ὅτι ἐπιβολὴν κυρίαν ἐποίησατο ὅπως ἑλληνικῶς καὶ διὰ τῶν ἑλληνικῶν μάλιστα γραμμάτων τὴν τῶν νέων παιδείαν μετέλθῃ· ὅτι δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἶνε τὴν τε ὕλην καὶ τὸ εἶδος προσφορώτατα εἰς παιδείαν πάντων μὲν καθ' ὅλου τῶν ἀνθρώπων μάλιστα δ' ἡμῶν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων κεῖται ὡς τι ἀξίωμα ὁμολογούμενον καὶ μόνον ἐν τισὶ τῶν νεωτέρων ἔθνων γινώμαί τινες ἐτέρως ἐξεγεθεῖσαι καὶ κύρους γενικοῦ τυχοῦσαι ἔδειξαν τὸ ἑαυτῶν πλημμελὲς διὰ μυρίου ἠθικοῦ μαρασμοῦ καὶ ὕλικῆς τοῦ ἔθνους πανωλεθρίας. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὐδαμῶς ἐπινοοῦμεν νὰ ἀρνηθῶμεν τοῖς ἄλλοις ἐγκυκλίους παιδεύμασι τὴν προσήκουσαν ἐκάστῳ θέσιν ἐν τῇ βαθμολογικῇ τῆς παιδείσεως κλίμακι, οὐδ' εἶνε δυνατόν νὰ παρίδῃ τις τὴν μεγίστην παιδαγωγικὴν ἰσχὺν τοῦ παραδειγματικοῦ τῶν διδασκόντων τρόπου μετὰ τῶν ἐκάστοτε παραινήσεων καὶ ποινῶν τοῦ διοικοῦντος, ἀλλ' ὅπερ κυρίως θέλομεν νὰ εἴπωμεν εἶνε ὅτι ἡ κλασσικὴ λεγομένη παιδείσις, καὶ μάλιστα ἡ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν παιδαγωγικὴ διδασκαλία, εἴπερ τι καὶ ἄλλο διδάγμα εὐρίσκειται ὡς τις ἀένναος πηγὴ παιδαγωγικῶν στοιχείων δυναμένων ἀρίστα νὰ πληρῶσι πάσας σχεδὸν τὰς τῆς παιδείσεως ἀξιώσεις οἷας δεῖ νοουμένης.

Τούτων οὕτως ἐχόντων φέρε πειραθῶμεν ἐνώπιον ὑμῶν ἵνα ἴδωμεν διὰ βραχείων καὶ οἷον

υπογράφοντες, ποιόν τι τούτο, ὅπερ πρὸς παι-
δευσιν δύνανται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καθ'
ἔλου.

Ὅπως δὲ ἀσφαλῆς καὶ εὐθύπορος ἡ ζήτησις
ἡμῖν χωρήσῃ, δεόν πρῶτον ἵνα ἢ κατὰ τὸ δυνατὸ
εὐκρινῆς ἢ ἔννοια τοῦ ὅρου πρὸς ὃν ἡ στάθμησις
τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων γενήσεται· ἐνταῦθα
ἀνάγκη τις παρίσταται νὰ προτάξωμέν τινὰ περι-
παιδεύσεως καθ' ἔλου ὁποῖόν τι αὐτὴν ὑπολαμ-
βάνοντες ὀρθῶς ἠθέλομεν ὑπολαμβάνει.

Σκοπὸς καὶ ὅρος τῆς παιδεύσεως, Κύ-
ριοι, δὲν ὑπῆρξεν· αἶε τὸ αὐτὸ, ἀλλ' ἄλλο κατ'
ἄλλας χρόνου περιόδους καὶ ἄλλο κατ' ἄλλα
ἔθνη καὶ κοινωνίας ἄλλας ἀνθρώπων· ἡμεῖς δὲ
οὐδόλως ἐνταῦθα σκοποῦντες νὰ κατέλωμεν εἰς
ἀκριβύλογον ἱστορίαν τῶν καθ' ἕκαστα φάσεων
τῆς τοιαύτης περὶ παιδείας δόξης, ἐν κεφαλαίοις
μόνον λέγομεν ὅτι τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχαίας ἑλλη-
νικῆς παιδεύσεως, τοῦ νὰ ἄγονται καὶ προάγων-
ται ἐν ἰσοτιμῇ φροντίδι πᾶσαι αἰ σωματικαὶ καὶ
ψυχικαὶ δυνάμεις εἰς παραγωγὴν ὠραίας τινὸς
ἀρμονίας τῶν νοητῶν πρὸς τὰ αἰσθητὰ τοῦ ἀν-
θρώπου στοιχεῖα, τὸ ἀξίωμα, λέγω, τοῦτο ὑπε-
χώρησεν ὕστερον εἰς τὰς παιδευτικὰς τοῦ χρι-
στιανισμοῦ ἀρχάς, ἐν δευτέρᾳ μὲν μοίρᾳ τὸ αἰσ-
θητὸν τοῦ ἀνθρώπου τάξαντο, περὶ τὸ ἦθος δὲ
μᾶλλον τὴν σπουδὴν ποιουμένου. Κατὰ δὲ τὰς
ἀρχὰς ταύτας πᾶν τὸ τοῦ Μεσαίωνος παιδευτι-
κὸν σύστημα φαίνεται τείνον καὶ ἐνιαχοῦ μάλι-
στα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος
περίκλον· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναγέννησιν τῶν ἑλλ.
γραμμάτων ἐν Εὐρώπῃ πολλὰ τοῦ ἀρχαίου βίου
στοιχεῖα εἰσπυρέντα ἐπήνεγκον καὶ εἰς τὸ πνεῦ-
μα τοῦ τῶς παιδευτικοῦ ὀργανισμοῦ ἀπόκλισιν
τινα καὶ τροπὴν πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν τῶν
ἀρχαίων ἀρχήν· ἀνίσως δὲ κατὰ μικρὸν χωρού-
σης τῆς τοιαύτης κράσεως ἐπῆλθε τέλος τέλειον
τὸ κράτος τῆς ἑλληνικῆς, πρόβουλον ἔχον τὸν
μέγαν Οὐδῶφιον, ἀλλ' εἰς τὴν πλημμύραν ἐκεῖ-
νην τῶν περὶ φύσεως θεωριῶν τοῦ Ῥυσσῶ ἀφ' ἐ-
νόου καὶ τῶν ῥωμαντικῶν ἰδεῶν ἀφ' ἑτέρου ὑπο-
κύψασα ὕστερον καὶ αὕτη ἐξεχώρησε τῆς ἀρχῆς
ἐνώπιον τῶν νέων τοῦ παιδευτικοῦ σταδίου δε-
σποινῶν, τῶν τε περὶ τὴν φύσιν ἐπιστημῶν καὶ
τῆς ῥωμαντικῆς Καλλιόπης. Τὰ περὶ παιδείας
λοιπὸν τοιαύτης τινος πλάνης δοξῶν τυχόντα, ἔρ-
γη μὲν οὐδαμοῦ εἰσέτι φαίνονται καταστάνα
οὐδὲ τὸ παράπαν σπουδαίων πλημμυρῶν ἐστε-
ρημένα, λόγῳ δὲ ἴσως ὀρθά τινὰ δυνάμεθα νὰ
εἴπωμεν λέγοντες ὅτι ἡ παιδεία ὡς κτῆμά τι
τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι τι τετελεσμένον, ἀλλὰ τις
νοερὰ τελεία ψυχικὴ κατάστασις, καθ' ἣν τὸ παρ'
ἐκάστῳ θεῖον ἐκδηλοῦται δι' ἀρμονικῆς ἐνεργείας
τῶν τριῶν καθ' ἔλου ψυχικῶν δυνάμεων, τοῦ
Γνωστικοῦ, τοῦ Συναισθητικοῦ καὶ τοῦ Βουλευ-
τικοῦ, εἶνε ἢ εἰκὼν ἐκείνη, πρὸς ἣν βλέπων ὁ
πλάστης ἐδημιούργει τὸν ἀνθρώπον, καὶ πρὸς ἣν
ἐν τῇ ἀπέριφῳ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἐπέτρεψε νὰ
βελτιώται καὶ προάγῃται· ἡ παιδείσις ἐπομένως
ὀρθότατα καὶ εὐτυχέστατα ἤθελε βάλλει τοῦ
σκοποῦ αὐτῆς, ἐὰν ἤθελε διψᾷ πάντα, δι' ὧν

συγχρόνως καὶ ἀρμονικῶς προάγονται καὶ τελει-
οῦνται οὐχὶ μονομερῶς ἐκάστη τῶν ψυχικῶν δυ-
νάμεων, ἀλλ' ἅμα πᾶσαι ἢ τε διάνοια καὶ ἡ καρ-
δία μετὰ τῆς βουλήσεως.

Τοσαῦτα λοιπὸν περὶ ὀρθότητος ἐν τῇ παι-
δευσὶ ἐνθυμούμενοι, ἔλωμεν ἤδη ἐπὶ τὴν θεάν
τῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων πρὸς τούτο δυ-
νάμεως, ὑπὲρ ἧς μικρὸν τι ἐκτραπέτες ἀπαραί-
τητον τοῦ λόγου ὑπεθέμεθα κρηπίδα.

Ἑλληνικὰ, Κύριοι, γράμματα λέγοντες
ἐννοοῦμεν οὐ μικρὰν τινὰ γραπτῶν μνημείων
πληθύν, ἣν ἡ μὲν ἔνδοξος ἐκείνη καὶ μεγαλοεργὸς
τῶν ἀνθρώπων γενεὰ οὐδὲν φθονήσασα ἐκληροδό-
τησε τῇ ἐπιγενομένῃ ἀνθρωπότητι ἀπάσῃ, ὁ
δ' ἐν ἄλλοις ἀσεβῆς χρόνος σεβασθεὶς παρέχει
ἡμῖν αἶε ἐναργῆς τεκμήριον τῆς πρὸς τὸν ἀνθρω-
πον ἀγάπης καὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ· τὰ ἑλληνικὰ
γράμματα κεῖνται ὡς τις παγκόσμιος θησαυρὸς
εἰς δισηιλίων περίπου συνεστῶς μαργαριτῶν,
δι' ὧν τὰ δαιμόνια τέκνα τῆς ἀρχαίας Ἑλλά-
δος ἐφιλοπόνθησαν ὅπως κοσμήσωσι τὴν ἀριστε-
τεχνῆς διάδημα τῆς ἀθανάτου αὐτῶν δόξης· ἐν
τῷ ὀνόματι τούτῳ γράμματα Ἑλληνικὰ πάντα
τὰ ὄντως πεπολιτισμένα ἔθνη καὶ οἱ ἀριστοὶ τῶν
ἀνδρῶν τῆς οἰκουμένης ἀνομιμνήσκονται χορεῖ-
ας τινὸς ποιητικῶν, φιλοσοφικῶν ῥητορικῶν καὶ
ἱστορικῶν ἔργων, ἐν οἷς ὡς ἐν εὐωδιστάτοις τισι
παραδείσοις διήγαγον τρυφῶντες καὶ καρπούμε-
νοι τὰ στοιχεῖα παντὸς τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευμα-
τικοῦ αὐτῶν ὕψους· ἐν τοῖς ἔργοις τούτοις τῶν
ἡμετέρων προγόνων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πάν-
των τῶν αἰῶνων καὶ πάντων τῶν ἔθνῶν ἀνα-
γνωρίζον τὴν ὑπάτην ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς
οἰκείας ζωῆς καὶ μετὰ στοργῆς θαυμάζον ἐν αὐ-
τοῖς τὸ ἄπονον ἅμα καὶ τέλειον τῆς ἑαυτοῦ ἐ-
νεργείας καὶ παραγωγῆς προσφύεται φιλαύτως
εἰς αὐτὰ οὐδ' ἐθέλει τὸ παράπαν νὰ ἀποσιτισθῇ,
ἀλλ' ὅσῳ μᾶλλον ἐμμένον κατανοεῖ καὶ αἰσθάνε-
ται αὐτὰ, τόσῳ μᾶλλον δεσμεύεται ἐρωτικῶς ὑπὸ
τῶν ἀνεξαντλήτων αὐτῶν θελγῆτρων, τόσῳ μᾶλλον
οἰστρᾷ ὑπὸ τοῦ πόθου πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν χρυ-
σῆν ἐκείνην καὶ οὐρανίαν ἡλικίαν αὐτοῦ. Προ-
μηθεὺς περὶ τοῦ μέλλοντος ἡ ἀνθρωπίνῃ δυνάμει
ἐξέλεξε χώραν τινὰ τῆς γῆς καὶ τοῦ ἑαυτῆς βίου
περιδόν τινὰ, καθ' ἣν ἅπασαν αὐτῆς τὴν ἰσχὺν
συγκεντρώσασα παρασκεύασεν ἐν περιουσίᾳ ἀσβέ-
στους πυρσοῦς πνευματικοῦ φωτὸς καὶ τούτοις
ὡς ἐν λαπτῆρσι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασι
ταμιεύσασα ἐπεφύλαξεν, ὅπως διὰ τῶν εὐεργε-
τικῶν αὐτῶν ἀκτίνων φωτίσῃ μὲν τὴν ἐνεργεῖαν
τῶν προσκόπων τοῦ χριστιανισμοῦ, διαλύσῃ δὲ
τὰς βαρβαρικὰς ὀμίχλας πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων
ἔθνῶν καὶ περιόδων χρόνου ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ
μάλιστα πάντων τοῦ Μεσαίωνος.

Ἄλλ' ὁμολογοῦντες τὴν ἡμετέραν ἀσθέ-
νειαν τοῦ νὰ παρατάξωμεν σπουδαίως τὴν ἰσχὺν
ἡμῶν φωνῆν εἰς τὸν μυριάδρον χορὸν τῶν εὐ-
στόμως ἅμα τε καὶ ὀρθῶς τὴν φύσιν τῶν ἑλλη-
νικῶν γραμμάτων ὑμνούντων, περιελθόντες ἐπι-
σκεψώμεθα τὰς τέσσαρας ἡμῖν φαινομένης ἀπό-
ψεις τοῦ τετραέδρου τούτου στηλοβότου τοῦ πο-

λιτισμοῦ, τί δῆλον ὅτι πρὸς παιδευσιν δύνανται
ἢ τε ἑλληνικὴ γλῶσσα αὐτὴ καθ' αὐτὴν καὶ ὁ
δι' αὐτῆς παριστάμενος βίος καθ' ἔλου, ἢ ὑφ'
ἐκάστου τῶν ἐγκρίτων συγγραφέων εἰδοποίησις
τῆς γλώσσης καὶ ὁ ἴδιος τρόπος, καθ' ὃν τὸ πνεῦ-
μα τοῦ βίου παρ' ἐκάστῳ ἐκφαίνεται.

Ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων γλῶσσα καὶ ψιλὴ
θεωρουμένη ἄνευ τινὸς τεχνικῆς διαπλάσεως πα-
ρίσταται ὡς τις κυψέλη, ἐξ' ἧς ἀγλαὸν καὶ εὐ-
πορώτατον τὸ παιδαγωγικὸν μέλι βελίττεται.
Ἐνταῦθα εἶπερ που καὶ ἀλλαχοῦ διατρέβουσα
ἡ διάνοια πάντων μὲν, μάλιστα δὲ τῶν ἑλλήνων
παιδῶν ἀσκεῖται νὰ θεωρῇ τὰς παντοίας αἰσθη-
τικὰς ἀντιλήψεις, δι' ὧν παρίστανται τὰ ὄντα
καὶ τὰ διάφορα τῶν ἐννοιῶν καὶ νοημάτων γέννη
ἐν πάσῃ τῇ φυσικῇ συνάψει καὶ ἀναφορᾷ, ἐν τοῖς
συγγενέσιν ἐκείνοις συνόλοις ἐν οἷς ὄντως καὶ
λογικῶς δύνανται νὰ συνέλθωσι τὰ δι' αὐτῶν
παριστάμενα· οὐδαμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀλλαχοῦ
καὶ οὐδέποτε ἄλλοτε τὸ γλωσσικὸν πνεῦμα ἐδέ-
χθη οὕτως εὐφρῆς πρὸς πλαστικὴν ὑπόδοχὴν τῶν
φυσικῶν ἐπιδράσεων καὶ πρὸς γνησίαν καὶ ὀλο-
σχερῆ ἀποτύπωσιν αὐτῶν τε καὶ τῶν διαλλή-
λων αὐτῶν ἀναφορῶν ἢ ἐν Ἑλλάδι καὶ κατὰ
τὴν ἔγκριτον μάλιστα τοῦ βίου αὐτῆς περίοδον.
Ἐν τῇ σπουδῇ περὶ τὴν γλῶσσαν ταύτην βλέ-
πων ὁ παῖς καθ' ἕκαστην ὅτι ἐκ μετρίας τινὸς
πληθῆος ριζῶν κατὰ συγκεντρικὴν ὡς εἶπειν, ἀ-
πρόσῳ καὶ ἀποκλάδωσιν προῆλθον εἰδικώτερα
τινα κέντρα ριζικὰ καὶ ἐκ τούτων αὐθις ἄλλα μέ-
χρι τῶν ἐσχάτων κλώνων τοῦ ἀπειροκλάδου τοῦ
του λεξικοῦ δένδρου, προσκᾶται ἀσυνειδήτως ἔξιν
τινὰ καὶ δεξιότητα, ὅπως κατὰ τὸ εἶδος τοῦτο
καὶ τὴν λογικὴν αὐτοῦ ἐνεργεῖαν τρέπῃ καὶ δια-
μορφῶι· ἐθίζεται οὕτως, ἵνα ἐπὶ παντός τοῦ βα-
σιλείου, τῆς διανοήσεως αὐτοῦ ὁμοίως τέμνη
ὁδοῦ ἀπὸ τῶν γενικῶν διὰ βαθμιαίας τμήσεως
εἰς τὰ εἰδικὰ κατερχόμενος ἢ τανάπαλιν ἀπὸ τῶν
εἰδικῶν δι' ἀναλόγου συναίρεσεως εἰς τὰ καθ' ἔλου
ἀναβαίνων· τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τοῦ ἀμυθῆτου
λεξικοῦ πλούτου, εἰς ὃν ἀφίεται ὅπως εὐωχηθῇ ἢ
τοῦ παιδὸς ἀντιληπτικὴ δυνάμις; Ὁ περὶ τὴν
γλῶσσαν ταύτην σπουδάζων νέος ἐάν τε Ἑλλήν
τύχη ὦν, ἐάν τε Γάλλος, ἐάν τε Γερμανὸς· ἐάν
τε οἰοσθῆτε οὐδέποτε θέλει δυναθῆναι νὰ εὖρῃ ἐν
τῇ μητρικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ οὐδὲ νὰ κομίσῃ ἐκεῖ-
θεν τοσοῦτον παραστάσεων ἐφόδιον, ὥστε τὸ ἀν-
τιληπτικὸν αὐτοῦ ταμιεῖον νὰ μὴ παραστῇ πενέ-
στατον ἐνώπιον τοῦ εὐρυτάτου θησαυροῦ τῶν ἀν-
τιλήψεων, ὃν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀφθόνως ἀνα-
πετάνυσιν εἰς τοὺς θεράποντας αὐτῆς· ἄνευ τῶν
ἑλληνικῶν λέξεων οὐδέποτε τοῦ παιδὸς ἡ διάνοια
οὔτε τῆς ἡδονῆς ἤθελε τύχει τῆς ἐκ θεᾶς νέου
ἀπειρομεγέθους κόσμου παραστάσεων, οὔτε τοῦ
κέρδους νὰ θεμελιώσῃ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐνεργ-
είας δι' ὕλης οὕτω πλουσίας καὶ οὕτως εὐγε-
νοῦς. Οὐ μικροῦ δ' ἄξιον παιδευτικὸν στοιχεῖον
φαίνεται ἡ ὀξεῖα ἐκείνη καὶ λεπτοτόμος ἀκριβεία
ἣτις προσγίγνεται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ παιδὸς ἐκ
διατρεποῦς ἀρετῆς τῆς γλώσσης ταύτης τοῦ νὰ
παριστᾷ ῥᾶστα καὶ ἐναργέστατα καὶ τὰς λεπτο-

τάτας τῶν νοουμένων παραλλαγὰς καὶ ἑτεροιώ-
σεις· τίς ποτε καὶ βλέμμα ψιλὸν ἐπὶ τὸ ἔτυμον
τῶν λέξεων βλέψας δὲν ἠθάθη παρακρήμα τὴν
κοῦφον καὶ σκιρτώσαν τῆς γλώσσης εὐχέρειαν,
καθ' ἣν διὰ σμικρᾶς τινος τροπῆς τοῦ ριζικοῦ
φωνήεντος, ἢ τινος προσάψεως φθόγγου τινὸς
ἑτέρου νέα τις παράστασις ἢ ἔννοια πρὸ τῶν ὀ-
φθαλμῶν αὐτοῦ ἀναπηδᾷ κατὰ λεπτεπίλεπτόν
τινα τῆς πρώτης ἀπόκλασιν καὶ καμπήν; ἐν τίνι
ποτὲ γλῶσση ὡς ἐν τῇ ἑλληνικῇ παρέστη οὕτω
ποικίλον καὶ καλλιθέατον σύμπλεγμα σχηματι-
σμῶν ῥηματικῶν τε καὶ ὀνοματικῶν, ἐν ᾧ διὰ
χαρακτῆρων οὕτως ἐμφανῶν πᾶσα τῶν ἐννοιῶν
πραγματικὴ ἀναφορὰ ἢ λογικὴ ἀπόχρωσις δια-
κρίνεται; Ποῦ δ' ἀλλαχοῦ δύναται νὰ ἀπαντήσῃ
ἡμῖν τοιαύτη ὡς ἐκ τῶν συνωνύμων ζωγραφικὴ
τῶν νοημάτων κίνησις καὶ μαρμαρυγὴ διὰ μυ-
ρίας ποικιλίας τύπων καὶ τὰς δυσληπτοτάτας
τῶν ὄντων καὶ νοουμένων διαφορὰς παραστά-
σαι καὶ οὕτως ἄγουσα τὴν περὶ ταῦτα ἀσχολουμέ-
νην διάνοιαν εἰς ἐξῆτομον καὶ ἀκριβῆ ἐν τῇ χώρᾳ
αὐτῆς κίνησιν καὶ ἐνεργεῖαν; Ὡς δὲ νὰ μὴ ἤρ-
κει πρὸς τοῦτο ἡ ἀτελεύτητος ποικιλία τῶν πτω-
τικῶν καὶ ῥηματικῶν σχηματισμῶν ἐπέρχεται
πρὸς τούτοις ἐπίκουρος καὶ προθέσεων μεγάλη
πληθὺς μετὰ σωρείας ἐν ἐκάστη παντοδαπῶν
σημασιῶν· ὥστε τὸ διὰ τῆς γλώσσης ταύτης
παιδευόμενον πνεῦμα οὐ μόνον ἐνδειαν οὐδεμίαν
πάσχει ὅπως ἐκπεράνη ἄς τυχὸν φύσει ἀρέσκη-
ται νὰ τρέπηται ἀτριβεῖς ὁδοῦς ἐν τῇ πορείᾳ αὐ-
τοῦ, ἀλλὰ καὶ προκαλεῖται, ὅπως μὴ ἀρκῆται
εἰς τὴν διὰ τῆς κοινῆς ὁδοῦ ἀμυδρὰν κατανοήσιν
καὶ παραστάσιν τῶν διαφόρων ἀπόψεων, σπου-
δάξῃ δὲ περὶ τὴν ἀνίχνευσιν ἀτραποῦ εὐθὺ καὶ
εὐκρινῶς πρὸς τὴν οὐσίαν τούτων ἀγούσης· Ἐν-
ταῦθα μάλιστα τοῦ λόγου προσήκει καὶ ὅπερ ἐκ
τῶν μορίων παιδευτικῶν προέρχεται κέρδος· Ὑπὸ
πάντων ὁμολογεῖται ὅτι πάσας τὰς φανείσας
ποτὲ ἐπὶ γῆς γλώσσας καὶ τὰς ἤδη ὑπαρχούσας
ὑπερβάλλεται τῷ πλήθει τῶν μορίων ἢ ἑλληνικῆ·
δὲν εἶνε ὁμοῦ καὶ ἐπίσης πασίγνωστον ὅσος
παιδαγωγικὸς ὁπὸς καὶ ἐκ τοῦ ἐλαχίστου τῶν
λεξιδίων τούτων ἀποθλίβεται· ἐὰν ἐξ ὀνοματὸς
τινος ἢ ἐπιθέτου παράστασιν τινὰ ἢ ἔννοιαν σα-
φῶς ἀποτετυπωμένην καρποῦται ὁ μανθάνων,
ἐξ ἐκάστου τῶν μορίων ὁμοῦς ἐθίζεται νὰ μὴ ὀ-
λιγωρῇ καὶ τὰς σμικροτάτας τῶν νοημάτων περὶ
ἄλλα διαθέσει μὴδὲ παραλείπων αὐτὰς νὰ
στερῇ ἑαυτὸν τε καὶ εἰς οὐ· ἀνακοινοῦται τι τῆς
ἀκριβείας ἅμα καὶ τῆς χαριέσεως ἐκείνης διαυ-
γείας, ἣτις περιχεῖται εἰς τὰ νοούμενα ἢ ἐκτιθέ-
μενα ἐκ τῆς λεπτομερίμου ἐπ' αὐτῶν ἐποχρώ-
σεως πασῶν καὶ τῶν φευκτικωτάτων σκιασεων.

Τοιαύτην λοιπὸν ὕλην εἰδοποιούσα ἢ ἑλ-
ληνικὴ γλῶσσα καὶ ὑπὸ ἀναλόγου πνεύματος
ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ αὐτῆς ἐνεργείᾳ ὀδηγομένη
παρίσταται καὶ ἐν τῇ συντάξει αὐτῆς ἐπίσης πο-
λυμήχανος Κίρκη, ὁμοίως δεξιὰ εἰς περιποίησιν
καὶ διάπλασιν νοῦ· πάντες γ γλώσκομεν, Κύριοι,
ὅτι οὐδὲν ἐν τῷ φαινομένῳ ἢ νοουμένῳ κόσμῳ
ἀποδείκνυσιν ἐνεργεῖαν οὕτως ὑγρὰν καὶ εὐμετά-

βολον, κίνησιν οὕτως ἀναίσθητον καὶ εὐάριστον πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν περιστοιχούντων αὐτὸ ὡς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν τε ἔξωθεν ἐντυπώσεων καὶ τῶν τῆς ψυχῆς καταστάσεων ἢ παθήσεων. Τῆς τοιαύτης ἐνεργείας δύναται τις ἀφηρημένης νὰ διαγράψῃ ψιλούς καὶ ἀπολύτους κανόνες, ὡς ἡμῖν ἐν τῇ λογικῇ παρίστανται, δύναται τις, ἂν θέλῃ, ἐγγυτάτω αὐτῆς τὴν λατινικὴν νὰ εὕρῃ βαίνουσαν, ἀλλ' οὐδέποτε οὐδαμῶς παρέστη οὕτως ἀκριβὲς ἐκμαγεῖον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐν τῇ συγκεκριμένῃ καὶ φυσικῇ αὐτῆς καταστάσει ὡς ἐν τῇ συντάξει μάλιστα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Ἀπλοῦν βλέμμα ἀρκεῖ νὰ ἐπιβάλλῃ τις ἐπὶ τῶν παντοίων ἐν τῇ συντάξει χρήσεων ἐκάστου τῶν μερῶν τοῦ λόγου, τοῦ τε ἄρθρου καὶ τοῦ ὀνόματος κατὰ τὰς διαφορὰς αὐτῶν πτώσεις καὶ μάλιστα τῆς μετοχῆς καὶ τῶν ἐγκλίσεων τοῦ ῥήματος, ὅπως κατανοήσῃ ὁπόσον τὸ γλωσσικὸν τῶν Ἑλλήνων πνεῦμα διὰ τῆς εὐπλάατου αὐτοῦ φύσεως κατώρθωσε νὰ ἀποτυπώσῃ τούς τε νόμους τῆς ἀφηρημένης λογικῆς πάντας καὶ τὰς ἐλαχίστας ἀπὸ τούτων παρατροπὰς καὶ διαταράξεις, ὅσας ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐφίδων τοῦ ἔσω καὶ ἔξω βίου ἐλλόγως ὑφίσταται, καὶ ὅσας ἐκμάττει αὐτὸ ἐπὶ τοῦ λόγου, ἐλαυνόμενον ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τοῦ εἰς σημειοὶ παραλλαγὰς τῶν νοουμένων ἐλαχίστας, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων γλωσσῶν ἀμελουμένας. Ὅποιδῆποτε τῆς συντακτικῆς χώρας καὶ ἂν στραφῇ ὁ σπουδάζων, εἴτε ἐπὶ τὸν τῆς ἀπλῆς προτάσεως σχηματισμὸν, εἴτε ἐπὶ τὴν τῶν μερῶν αὐτῆς παράλειψιν, εἴτε ἐπὶ τὰ παντοῖα γένη τῶν κοινῶν καλουμένων προσδιορισμῶν, μάλιστα δὲ πάντων ἐπὶ τὰς ποικίλας ἀντικειμενικὰς χρήσεις τῶν πτώσεων καὶ τὰς ἐναλλαγὰς τῶν ἐγκλίσεων ἐν ἐξαρτήσῃ, πανταχοῦ ἀκονᾶται τὴν διάνοιαν καὶ βελτιοῦται λογικῶς, εἴτε αἰεὶ πραγματευόμενος περὶ τὰς λεκτικὰς ἐκφάνσεις λογικῆς μάλιστα φιλοκρινούσης καὶ ἀκριβαστικῆς. Ἄλλῃ δὲ τῆς ἐλληνικῆς συντάξεως ἀρετῇ, οὐ φαῦλον πρὸς ἀγωγήν δυναμένη εἶνε τὸ νὰ ἦ παντάπασι ἀπηλλαγμένη τοῦ λογικοῦ ἐκείνου πάθους, ὅπερ ἐν μὲν τῇ λατινικῇ ἀρξάμενον ἐν δὲ ταῖς νεωτέραις κορυφωθὲν διατίθησι τὰ γενικώτερα νοήματα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἀνευ καὶ τῆς ἐλαχίστης ὑποδείξεως τῆς ἀκριβοῦς αὐτῶν σχέσεως. Ἐν δὲ τῇ ἐλληνικῇ οὐδαμῶς σχεδὸν ἡ τοῦ μαθητοῦ διάνοια ἀφίεται εἰς χάλασιν ἐκ τῆς ἀσυνδέτου καὶ λευμένης τῶν προτάσεων, κώλων καὶ πεδιδῶν διαδοχῆς· οὐδαμῶς ἐθίζεται, ὡς ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς μάλιστα γλώσσαις, εἰς ἀλόγως κεχυμένην τῶν νοημάτων παραθεσιν καὶ παραλυσίαν· τὸ πολυπληθὲς καὶ πολυσήμαντον ἅμα γένος τῶν συνδέσμων σπεῦδον πανταχοῦ παρίσταται ἔτοιμον καὶ ἱκανὸν πρὸς παράστασιν πασῶν καὶ τῶν ποικιλιωτάτων τοῦ λόγου συνδέσεων· ὀρμὴ δὲ τις ἐντεῦθεν τῇ περὶ ταῦτα διατρίβοντι ἐντίκτεται, ὅπως ἐν τῇ διανοήσῃ καὶ τῇ ἐκθέσει τῶν νοημάτων ἀνευρίσκῃ τὴν φυσικὴν μεταξὺ αὐτῶν ἀναφορὰν καὶ ταύτην ὁμοίως ἐν τῇ λόγῳ ἀποτυπῶι. — Ὡς ἂν

ἔμελλε δὲ πάντῃ πάντως ἡ γλῶσσα αὐτὴ νὰ ἦ ἄκων καὶ τροφὸς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐκ τῆς συνθήκης λεγομένης τῶν λέξεων πλεῖσθ' ὅσα ἀγαθὰ φαίνεται αὐτὸ ἐργαζομένη· διότι τῆς ρητορικῆς τῶν λέξεων καὶ φράσεων διακοσμῆσεως, ὅταν ἡ φύσις αὐτῆς τῆς γλώσσης ὑπέβαλε τὸ πρῶτον εἰς τοὺς ἀριστοτέχνους αὐτῆς πλάστὰς δέον νὰ ἀναγνωρίσωμεν ὡς ἐλαττήριον τὴν διάφορον ἔντασιν καὶ σημασίαν, ἣν ἡ διὰ πάσης λέξεως ἢ φράσεως ἐκδηλουμένη ἔννοια ἢ κρίσις ἔχει, συντελοῦσα εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τοῦ ὅλου νοήματος τοῦ ἐν τῇ περιόδῳ ἐγκλειομένου· πῶς δὲ στοιχεῖα λογικῆς ἐπιδόσεως παράκεινται ἐνταῦθα τοῖς μαθηταῖς οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ παρατηρῶν ὅτι ἐκ τῶν συντακτικῶν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης περιόδων τὸ πνεῦμα τοῦ μανθάνοντος δὲν δέχεται τὴν ἐντύπωσιν τῆς μονοτονου ἐκείνης καὶ ἄχρου τῶν ἐννοιῶν καὶ νοημάτων διαδοχῆς, ὅταν ἐν ταῖς ἄλλαις συνθήκῃς γλώσσαις αἰσθανόμεθα, ἀλλ' ἐμβαπτίζεται εἰς ἀρμονίαν τινὰ νοημάτων, τῶν μὲν ἀσθενέστερον, ἐνίων δὲ σφοδρότερον ἐπιδρώντων καὶ διὰ τινος ἐντονωτάτης σημασίας εἰς ἐν καὶ ὅλον ὄργανικὸν συνερχομένων.

Ἐνῶ δ' ἄφ' ἐνὸς τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα παιδαγωγικὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τοῦ μαθητοῦ τὴν διάνοιαν διατελοῦσιν εἰσρέοντα, δὲν μένουσιν ἐν τούτοις ἀπικθεῖς καὶ αἰ ἄλλαι ψυχικαὶ δυνάμεις· ὑπάρχει μάλιστα ἀποψίς τις τῆς γλώσσης ταύτης, καθ' ἣν πλεῖστον ὅσον ἢ τε φαντασία καὶ ἢ περὶ τὸ καλὸν συναισθητικὴ σπουδὴ ἄγονται καὶ ρυθμίζονται. Ὅταν τῷ ὄντι ὁ μαθητὴς ἐφ' ἱκανὸν ἤδη τῆς περὶ τὴν γλῶσσαν σπουδῆς προελθὼν, πραγματεύηται περὶ τὰς σημασίας μάλιστα τῶν λέξεων, ἐνταῦθα δὴ μεγάλην ἑαυτοῦ ἀμβλύνοιαν ἤθελε τις καταγιγνώσκῃ, ἐὰν μὴ ἤθελε κατίθει μὴδ' ἤθελεν ὁμολογήσῃ τὴν τῆς καλαισθητικῆς ὕλης περιουσίαν, ὅση ἐντεῦθεν ἐκχεομένη καὶ ὅσον τὴν περὶ τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς ἄρδουσα χώραν ῥώνουσι τε καὶ εὐφορον παρασκευάζει· οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης μεμνημένον δύναται νὰ δαλανθάνῃ, ὅτι εἰς τὸν τὰς σημασίας τῶν λέξεων ἐξετάζοντα αἰεὶ ποιητικαὶ πρόκεινται εἰκόνας χαρίτων ἀνάμεστοι· διότι οὐ μόνον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν λέξεων πλάσει καὶ τῇ θεμελιώδει αὐτῶν σημασίᾳ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εὐρίσκειται ἐνεργῆσαν, ὡς περὶ καὶ ἐν τοῖς μύθοις αὐτοῦ κατὰ ἀντιλήψεις πλήρεις αἰσθητικῆς χάριτος, καὶ οἷον ἀπὸ βλέμματος παιδικῆν ἔχοντος γοργότητα καὶ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σημασίας εἰς σημασίαν διὰ μεταφορᾶς, μετωνομίας ἢ συνεκδοχῆς μεταβαῖνον πανταχοῦ καταλείπει τὰ ἕλη τῆς εὐγενοῦς αὐτοῦ καὶ αἰθερίας φύσεως. Εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν πάσῃ γλώσσῃ αἱ ἀφηρημένα τῶν λέξεων σημασίαι ἀνήκουσιν ἐν πολλῷ ὑστέρῃαν τοῦ βίου αὐτῶν περίοδον καὶ ὅτι ἐκάστη αὐτῶν ἔχει τὴν ἑαυτῆς ἀρχὴν, εἰς τινὰ κατ' αἰσθησιν συγκεκριμένην παράστασιν· ὁ τὴν λεξιγονίαν ὅμως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐπισκοπῶν καθ' ἅπασαν τὴν κλίμακα τῆς τοιαύτης ἐνεργείας μέχρι τῆς εὐ-

ρέσεως τῆς πρώτης ἐννοίας παρίσταται θεατῆς τῶν ὠραιωτάτων προϊόντων φύσεως φιλοκάλου, ἀσυνειδήτως μὲν, κατ' ἦθος δὲ τι θαυμαστὸν ὅσον μέτριον καὶ εὐσταλὲς ποιούσης· ὁ κατὰ ταῦτα λοιπὸν παιδευόμενος νέος πλάττεται τὴν τε φαντασίαν καὶ τὴν συναισθητικὴν δύναμιν, οὐχὶ κατὰ τὴν νεκρὰν καὶ ἄψυχον λεξιγονίαν πολλῶν ἐκ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν οὐδὲ κατὰ τὴν ἀμετρον καὶ ἀκόλαστον πτῆσιν τῆς ἀσιανῆς γλωσσοποιίας, ἀλλὰ τρέφεται ἐν χρυσῇ τινι καὶ χαριέσει μετριότητι τῆς γλωσσογόνου τῶν Ἑλλήνων Μούσης· τὸ δὲ ποιητικὸν τοῦτο καὶ ἐπίπνευστον τῆς γλώσσης τεκμηριοῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἐτυμολογικὴ ἐκείνη ἀξίωσις, καθ' ἣν δέον ἵνα ὁ ἀγαθὸς ἐτυμολόγος εὐμοιρῇ ποιητικῆς τινος καὶ εὐφραντασιώτου διανοίας, δυναμένης κατὰ τινὰ τρόπον ν' ἀκολουθῇ πνεῦμα σφριγῶν καὶ κοῦφον θρασκευῆτος βίου.

Ἐπάρχει δὲ τι ἄλλο, κύριοι, καθ' ὃ πολλῶ τῶν ἄλλων γλωσσῶν πρὸς αἰσθητικὴν παιδείου ἢ γλῶσσα ἐκείνων διαφέρει· ἐνταῦθα ἀνάγεται τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο τῆς γλώσσης προσὸν, ὅπερ κατὰ μικρὸν διὰ ρητορικῆς ἐπιτεχνήσεως καὶ ἐξεργασίας ἀναγκαῖον αὐτῆς ἀξίωμα καταστάν, ὑπῆρξεν ἡ κυρία αἰτία τοῦ νὰ εὐρεθῇ ἡ Πλάτωνος Πολιτεία ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀρχικῶν αὐτῆς λέξεων «κατέδην χθὲς εἰς Πειραιᾶ» τρις ἢ τετράκις τὴν χώραν αὐτῶν μετηλλαγμένων· πᾶσαι μὲν αἱ γλῶσσαι ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ βίου αὐτῶν ἴσον φαίνονται φροντίζουσαι περὶ τε τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ αὐτῶν στοιχείου, περὶ τε τῶν φθόγγων καὶ τῶν δι' αὐτῶν παρισταμένων· οἱ δὲ Ἕλληνες ὡς τὰ σπέρματα τῆς ἐν παντὶ αὐτῶν τῷ αἰσθητῷ καὶ νοητῷ βίῳ ἰσορροπίας πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ διετέλεσαν καλλιεργούντες καὶ οὐ μόνον ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ καλοὺς ἅμα τοὺς νέους ἐργαζόμενοι, οὕτω δὲν ἔμελλον τὴν σύμφυτον ταύτην τῆς γλώσσης ἀρετὴν νὰ παραμελήσωσι· καὶ τῷ ὄντι τὴν ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν φθόγγων ἔρρυθμον ἐκείνην καὶ ἐμμελῆ ἀπαγγελίαν δὲν ἀφῆκαν ἀκαλλιέργητον, ἀλλ' ἠρέμα καὶ λεληθότως θεραπεύοντες κατέστησαν τελευτῶντες αὐτὴν οὕτω σπουδαῖον συστατικὸν τοῦ λόγου, ὥστε πολλάκις ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἐκκλησιαζὼν τῶν ἀγωνιζομένων ῥητόρων ἐχορήγησε τὴν νίκην εἰς τὸν ὠδικώτατον τὰς περιόδους τοῦ λόγου ρυθμίσαντα· ἐκ τούτων ἐξηγεῖται ὅτι καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἐκ τῶν χρόνων παρηλλαγμένην προφορὰν τῆς γλώσσης ὁ καὶ νῦν εἶτι ἀπίεμενος αὐτῆς αἰσθάνεται οἷον τινὰ μουσικῆς ἀρμονίας ἀπήχησιν πόρρωθεν ἀφικνουμένην, πρὸς ἣν οἰκτρῶς ἐναυάγησαν πάντες τῶν γραμματικῶν οἱ ἀγῶνες, ὅπως μιμηθῶσι τελείως τὴν γλῶσσαν ἐκείνων κατὰ τὴν πρόκριτον μάλιστα περίοδον τοῦ βίου αὐτῶν· οὐδὲν ἦττον ὁμως ἀνεξάρτητος εἶνε ἡ ὠφέλεια, ἣν ἡ ἐντεῦθεν ἀπορρέουσα δύναμις ἐπὶ τὴν φιλόκαλον τῆς ψυχῆς χώραν ἐξαρκεῖ, μαρτύριον ἐναργὲς παρεχομένη τὸ συμμετρικὸν κάλλος καὶ τὴν εὐπάρυτον χάριν, δι' ὧν ἡμωισμένα παρέρχονται ἐνώπιον ἡμῶν τὰ πνευματικὰ ἔχονα πάντων τῶν

εἰς τὸν κῆπον τοῦτον τῶν Μουσῶν καὶ Χαρίτων ἐντροφησάντων.

Καὶ περὶ μὲν τῆς γλώσσης αὐτῆς καθ' αὐτὴν, ὅσον πρὸς παιδείου δύναται, ἐξ ὧν ἔπρεπε τις νὰ εἴπῃ πολλῶν εἶτι ὄντων τοσαῦτα ἴσως ἐν τῷ παρόντι λεγόμενα ἤθελον εἶσθε ἱκανά. Πόσα ὅμως καὶ περὶ τοῦ βίου λέγων τις τῶν Ἑλλήνων, ὅσα ἡ ἐνταῦθα ἀποπνεύουσα αὔρα τὴν παιδικὴν ψυχὴν ἐργάζεται, θὰ ἠδύνατο ἀποχερώντως τὰ εἶπῃ; Ἐξ οὐδενὸς ἄλλου, κύριοι, τρόπου ἐναργέστερον καὶ οὐδὲν ἄλλο ὑπόδειγμα πρὸς τὴν ἰδεώδη παιδείαν ἐγγύτερον δύναται τις νὰ παραφέρῃ εἰς τοὺς παῖδας, ἢ διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων τὸν βίον αὐτῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μέχρι που μάλιστα τῶν μέσων τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡ ἀνθρωπότης καθ' ὅλου διερχομένη τὰς διαφορὰς τοῦ ἐλληνικοῦ βίου περιόδους, μάλιστα δὲ τὴν τῆς Ἀττικῆς ἀκμῆς, πανταχοῦ ἴσταται θαυμάζουσα τὴν ἄκραν προσέγγισιν καὶ σύναψιν τοῦ πραγματικοῦ πρὸς τὸν ἰδεώδη κόσμον, πανταχοῦ, καθάπερ οἱ ποιηταὶ ἐκείνων ἐπλασαν, αἰσθένεται ὄντως κοινὴν τινὰ τῶν καὶ ἀνθρώπων ζῆπῃν, ὡς οὐ μόνον τοὺς θεοὺς ἐκείνων κατὰ τὸ ἀνθρώπειον πλασάντων ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων πολὺ τι πρὸς τὴν θεῖαν εἰκόνα ἀρθέντων. Πρὸς τὸν οὐράνιον τοῦτον κόσμον αἰωρουμένη διὰ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἢ τοῦ νέου ψυχῆς, καὶ τοῦτον οὐχὶ μανθάνουσα καὶ ἐννοοῦσα ἀλλὰ διὰ τῆς θαυμασίας ἐναργείας τῶν παραστατικῶν μέσων μέτοχος αὐτοῦ καὶ κοινῶς γιγνομένη συζῆ μετ' ἀνδρῶν ἐν παντὶ αὐτῶν βήματι τὴν ὠραιωτάτην ἀρμονίαν πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων ἐκδηλοῦντων· ἐὰν τις καὶ διὰ τῆς νωθρᾶς ἤδη φαντασίας ἀναχθῇ εἰς τὰς σκηνὰς ἐκείνας τοῦ βίου, δὲν θέλει εὐρεῖ μέτρον, πρὸς ὃ νὰ ὑπολογίσῃ τὴν διαπλαστικὴν ἐπιρροὴν ἣν δύναται ὅτε κατ' ἰδίαν βίος καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ θρησκευτικὸς πρὸς τούτοις βίος πάντων τῶν ἀνδρῶν, ὅσους ἡ ἐλληνικὴ Μοῦσα εἴτε ἐκ τῶν ἡρώων εἴτε ἐκ τῶν Μαραθωνομάχων εἴτε ἐκ τῶν ἐπὶ Περικλέους ἀνδρῶν ἐκλέξασα ἐζωγράφησεν ἐν τῇ ἀθανάτῳ αὐτῆς πινακοθήκῃ. Ζητήσατε, κύριοι, ἂν θέλετε ἐν τῇ ἱστορίᾳ πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀνιχνεύσατε ὅσον θέλετε εὐνοικῶς τὸν παντοῖον αὐτῶν βίον, πανταχοῦ θέλετε εὐρεῖ κοινόν τι καὶ σύνηθες· εὐθὺς ὅμως ὡς προσπνεύσῃ εἰς ἡμᾶς πνευμά τι βίου γονιμωτάτου μὲν ἐν πνευματικῇ ἐνεργείᾳ φυσικῶς καὶ ἀδιάστων τελεσεθίσῃ, εὐπορωτάτου δ' εἰς ἔργα καὶ πράξεις ἐκ λογικωτάτων ἀρχῶν καὶ εὐγενεστάτων αἰσθημάτων ὠρμημένας, μὴ ἀμφιβάλλετε ὅτι ἤδη εἴσθε ἐπὶ τῶν ὀρίων τοῦ ἐλληνισμοῦ.

Ἐὰν δὲ τι ἐκ τῆς προτύπων καθ' ὅλου μιμησεως προσγίγνεται κέρδος, ἐπισκεψόμεθα δι' ὀλίγων, ὅσον ἡ δαιμονία ἐκείνη γονιμότης εἰς τοῦτο συμβάλλεται· ὁ ἐλληνισμὸς εὐθὺς ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ τοὺς περὶ τῶν θεῶν καὶ ἡρώων πλάτων μύθους δύναται νὰ ὑπόκειται εἰς τὰς σφόδρα ἀντιληπτικὰς τῶν μαθητῶν ψυχὰς, ὡς τελειότατον πρότυπον ποιητικῆς ἐνεργείας ἀγγινουστάτης ἅμα καὶ χαριστάτης· δύναται νὰ ἐ-

πιτρέψη εἰς αὐτὰς τὸ παιδευτικώτατον θέαμα πνεύματος ἐλευθέρως ἐνεργούντος, οὐδ' ἀπὸ ξενικῆς τινος ἐπιδράσεως τὴν φαιδρὰν αὐτοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁδὸν πορευομένου· πρὸς ἐκτίμησιν δὲ τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἐνθυμηθῶμεν δι' ὁποίων ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ ἀναφορῶν ἐζωοποιήσασα τὰς ἀψύχους τῆς φύσεως δυνάμεις· ἐνθυμηθῶμεν δι' ὅσης παιδολογικῆς χάριτος καὶ οἴου νεανικοῦ ἄνθους κοσμήσας τὰ ἀριστοφυῆ νεογνὰ ταῦτα, εἰς οἷας μαίας καὶ τροφούς τὰς καλὰς λεγομένας τέχνας παρέδωκεν.

Ἐνῷ δ' ἀφ' ἑνὸς εἰς τοιοῦτον βίου κάλλος, ὡς περ μέλιττα, ἢ τοῦ παιδὸς ἐπιζάνουσα αἴσθησις καὶ εἰς δυνάμιν ἐκμηζῶσα πληροῦται φιλοκάλων ὁρμῶν, δὲν ἀπολύεται ὅμως εἰς ἄμετρον καὶ ἀχαλίνωτον κίνησιν καὶ διεύθυνσιν· διότι ἡ ἑλληνικὴ φύσις ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ αὐτομάτῃ καὶ ἀσυνειδήτῳ ἐνεργείᾳ, ἀγαπῶσα νὰ κινήται ἀνέτως μὲν ἀλλὰ κατὰ σὺφρονάς τινος νόμους καὶ οἶον μέτρα λελογισμένα, φαίνεται καὶ ἐν ταύτῃ τοῦ βίου τῇ ἀπόψει συνάψασα τὸ ἄκρον τῆς προτοτυπίας καὶ εὐγενείας κάλλος μετὰ τῆς αὐστηροτάτης συμμετρίας καὶ τῆς ὑπάτης λογικότητος· καὶ ταῦτα οὕτως ἀληθείας καὶ ὀρθότητος μετέχοντα φαίνονται, ὥστε κατὰ τοὺς τεχνικούς πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ χρόνων οἱ ἐν τῷ ἑλληνικῷ βίῳ παιδευόμενοι διάγουσι τρεφόμενοι ἐν τῇ αἰωνίᾳ καὶ ἀμεταποιήτῳ νομοθεσίᾳ, δι' ἧς τὸ ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐμφυσηθὲν παρὰ Θεοῦ πνεῦμα διετύπωσε τὰ τε περὶ τὸ καλὸν ἐν γένει πάντα καὶ τὰ περὶ τὴν εὐφυῶ καὶ ἔλλογον γένεσιν καὶ πλάσιν, ὥστε πάντες οἱ ἐπιγινομένοι ἀνθρώποι κατὰ ταῦτα ὡς γνώμονας τὴν ὑψηλοτέραν τοῦ πνεύματος λειτουργίαν νὰ ρυθμίζωσιν· ἀλλ' ἐν τούτῳ ἄρα μόνῳ τῷ σταδίῳ τῆς πρωτοτύπου ἐκείνων εὐρετικότητος ἀκονᾶται καὶ ὁξύνεται ὁ περὶ τὰ ἑλληνικὰ ἀσχολούμενος; μὴ ἄρα λείπεται τις πρὸς τοῦτον τὸν πνευματικὸν ἀνθῶνα, ὅσοι ὑπὸ τὴν ἰλαρὰν καὶ φιλοπαίγμονα τῶν Πιερίδων θεραπείαν βλαστήσαντες οὐδέποτε ἐπαύσαντο τὰς εὐεργετικὰς αὐτῶν ἐπὶ τὸν ἀνθρώπον ἀποβροῶς διαδιδόντες; ἡ μουσικὴ, Κύριοι, ἢ γραφικὴ, ἢ πλαστικὴ καὶ τῶν περὶ τὸν λόγον ἢ ποίησις, ἢ ῥητορεία καὶ ὁ διάλογος ἐκείνων εἶναι τοσαῦτα τινὰ κάτοπτρα, ἀφ' ὧν, ὡς ἀπὸ τοῦ τῆς τεθλασμένης ἀκτίνος, δύναται κατ' ἀνάκλασιν νὰ συνέλθῃ καὶ συγκεντρωθῇ πᾶσα ἡ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος φωτοβόλος ἀκτίς, ὅλην τὴν ἔντασιν φέρουσα τῆς πρὸς πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν λογικὴν συμμετρίαν παιδευτικῆς δυνάμεως· τί θελετε; οἱ γραφικώτατοι καὶ ἐπικαμπέστατοι τῶν λόγων ἀσθαλίνοντες σπεύδουσι κατόπιν ἐκείνων, ὅπερ διανοεῖται τις περὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἀξίας τῆς μοίρας ταύτης τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἀποκάμνοντες δ' ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ἐπιτρέπουσι τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἔργων εἰς τὴν φαντασίαν πάντων ὅσοι καὶ ἄκροις χεῖλεσι ταύτης ἐγεύσαντο· καὶ τῷ ὄντι τίς καὶ ποῖος λόγος θὰ ἠδύνατο ἀποχρῶντως νὰ παραστήσῃ ὅποιον παιδεύμα πρὸς εὐχερῆ καὶ εὐφυῶ γονιμότητα μετὰ χάριτος ἅμα καὶ φιλοκάλου σπουδῆς εἶνε ἢ ἐπὶ Περ-

ρικλέους μάλιστα περίοδος τοῦ ἑλληνικοῦ βίου; ὅποιαν ἀγωγικὴν δυνάμιν ἔχει ἢ εἰς ἡμᾶς ἀφικνουμένη ἐκείνη βιωτικὴ αἴγλη, καθ' ἣν ὅλη πόλις μυριάδων μετὰ τῆς περιχώρου αὐτῆς περιφρονήσασα τὴν ὕλην καὶ τὴν χαμαιζήλον αὐτῆς ἐξεργασίαν τῶν δούλων ἀξίαν θεωρήσασα, ἐπὶ γενεᾶν ὅλην ἀνθρώπων ἀλλίσκεται αἰωρομένη ἐν ταῖς διαυγέσι τῆς διανοίας χώραις, καὶ οἶον ἐξαὐλωθεῖσα τέλειον; ἐὰν παραλαβόντες διὰ τῆς φαντασίας, ὅπερ ἔργῳ διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων γίνεταί, περιαγάγωμεν τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ κατὰ ταῦτα παιδευομένου εἰς τὰς Περικλείους Ἀθήνας καὶ εἴτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν παραστῶμεν τοῦ δήμου καὶ τὴν Ἡλιαίαν, εἴτε ἐν τῇ Ποικίλῃ παρακαθίσωμεν τοῖς ἐκεῖ συνερχομένοις, εἴτε θεαθῶμεν ἐν τοῖς θεάτροις καὶ ἀκροασθῶμεν ἐν τοῖς ὠδείοις, εἴτε τὰ βαλανεῖα ἐπισκεφθῶμεν καὶ τὰ θερμοπωλεῖα καὶ τὰ ἀνδριανοποιεῖα καὶ τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια καὶ τοὺς περιπάτους καὶ μάλιστα τὸ ἱερὸν τῆς Ἀκροπόλεως τέμενος καὶ τὰς παμπόλλους ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, τί νομίζετε, Κύριοι, θέλομεν ἐξαγάγει αὐτὸν ἐκεῖθεν περιεχυμένον τὸ χρίσμα ἐκεῖνο τῆς ἐπιπολαίας διαπλάσεως, ἢν εἴμεθα εἰθισμένοι νὰ βλέπωμεν κατακομίζοντας ἐκ τῶν νεωτέρων μεγαλοπόλεων τοὺς παρ' ἡμῶν ἐκεῖσε ἀποδημούντας; ἐὰν ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς τῶν φώτων ἐστίασι ἐν ἡ δὴ τὸ πολὺ πανεπιστήμια καὶ εὐαρίθμια τινὰ γυμνάσια καὶ σχολεῖα ἀποτελοῦσιν ὅλον τὸν ριζικὴν τινὰ παιδεύσιν ἐπαγγελλλόμενον μηχανισμόν, τὰ δ' ἄλλα πάντα θεάτρα τε καὶ καφφενεῖα καὶ ὠδεῖα καὶ τὰ τοῦτοις παραπλήσια, καθ' ἣν ἡδὴ ἠθικὴν τροπὴν ἐτρέψαν, συνιστᾶσι τὴν ἀντιδραστικὴν ἐκείνην χορείαν τῶν κοινωνικῶν ἐλῶν, ἀλλ' ὁ ζῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, τῇ ἀξίᾳ τῆς θεοῦ αὐτῆς, ὅποι ἂν τοῦ βίου ἢ τῆς πόλεως τραπῆ, εὐρίσκειται ἀεὶ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου χωνευτηρίου, εἰς ὃ ὅλη πόλις ἐργάζεται κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα, πάσης αὐτῆς τὰς δυνάμεις εἰσφέρουσα πρὸς καλλιτεχνικὴν ἐκχώνευσιν ψυχικῶν ἀνδριάντων.

Καὶ ἐνῷ ὑπὸ τοιοῦτον παραγωγῆς καὶ εὐρέσεως πνεῦμα πρὸς ὁμοίαν τινὰ ἔξιν αὐξεται ἢ οὕτως ἀγομένη διάνοια, ὅποιαν ἢ πρακτικὴ δυνάμεις ἐπὶ ῥῶσιν καὶ πλάσιν ὑφίσταται, ἀποβλέψωμεν, Κύριοι, εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ βίου, ἐξ ἧς μάλιστα πάντων τεκμαιρόμεθα τὴν βαθμίδα τῆς βουλευτικῆς ἐκείνων ἀναπτύξεως· ἐν τῇ κατὰ φύσιν διαδοχῇ τῶν ποικίλων τοῦ πολιτεύματος μορφῶν καὶ τῇ βαθμιαίᾳ αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἀναβάσει διαφαίνεται ἡ ἀριστοφυῖα τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, καθ' ἣν ὑπὸ τῶν καιρῶν ἅμα βοηθημένη προέβη ἀπὸ τῆς πατριρχικῆς τῶν ἀνάκτων ἀρχῆς εἰς τὴν ἐλευθερωτάτην ἐν τῇ πολιτείᾳ κίνησιν διὰ βαθμίδων οὕτω φυσικῶν καὶ ἀδιάστων, ὥστε παρέχει τὴν εὐχέρειαν εἰς πάντας τοὺς ὑστερον περὶ πολιτεῶν φιλοσοφῆσαντας, ὅπως νομοθετήσωσι περὶ πολιτεύματος οὐδὲν ἄλλο ποιούντος ἢ τὴν ἐν Ἑλλάδι γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ἱστοροῦντες· οὐδενὸς δὲ λόγου χρεῖαν αἰσθάνεται

τις ὅπως πείσῃ ὅτι μυρίαν τινὰ πρακτικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνατροφὴν παρέχεται τὸ θέαμα τῆς μάλιστα πειθαρχικῆς καὶ ἐλευθέρου ἅμα σχέσεως μεταξὺ ἀνάκτων, ἀριστῶν καὶ λαῶν, τῶν τριῶν ἐκείνων ἐν τοῖς ἥρωσι καὶ Δωριεῦσι πολιτικῶν στοιχείων· ὁ πολιτικὸς τῶν Ἑλλήνων βίος εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἱστορικῇ ἀνατολῇ ὑποβάλλει εἰς τὸν μαθητὴν τὸν ὠραιότατον τύπον ἀρμονικῆς τινος συγχωνεύσεως τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας μετὰ τῆς ὑποταγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν κυριαρχικὴν θέλησιν τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος· οὕτε ὁ ἀναξ τῶν ἡρώων οὕτε ὁ Ζεὺς τῶν θεῶν ἀφέθη ὑπὸ τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου τῆς ἑλληνικῆς φύσεως μέτρου, ὅπως συγκεντρώσῃ καὶ ἀπορροφήσῃ πᾶσαν τὴν τῶν ἀτόμων μετοχὴν εἰς τὰ κοινὰ, οὐδ' ἐνδιαιτᾶται ἢ ἐν τούτοις παιδευομένη ψυχῇ εἰς τὴν παράλογον ἐκείνην καὶ ἀσθαλῆτον βίαν κατὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας, ἣτις ἐν μὲν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Ἀσίᾳ τό τε πάλαι καὶ νῦν, ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἢ ἐνεφύσησε τὴν παγετώδη τῆς ἀποκτηνώσεως πνοὴν, ἢ ἐξεβίασε τὰς ἀσεβεστάτας τῶν ἐπαναστάσεων θυέλλας· ἡ εὐκρασία ἐκείνη τοῦ πολιτικοῦ τῆς Ἑλλάδος κλίματος ἐμβάλλουσα ἀεὶ εἰς τὸν σπουδάζοντα τὴν ἔξιν τοῦ νὰ θεωρῇ πᾶν μέλος τῆς κοινωνίας οὐχὶ ἄφωρόν τι καὶ ψιλὸν ὄργανον τῆς θελήσεως τοῦ ἐνός ἢ τῶν ὀλίγων, οὐδὲ πάλιν ἄξιον νὰ ὑφίσταται τὰς ἐλευθερίας ἀποπλανήσεις ἀκαίρων καὶ ἀκολάστων πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὁρμῶν, ἀλλὰ διὰ βαθμιαίας προόδου νὰ τυγχάνῃ τῆς ἄκρας ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐλευθερίας μετὰ τῆς ἄκρας ψυχικῆς ἀναπτύξεως χορηγῆ τὴν ὑγιεινὴν τροφήν καὶ τὴν ἀρίστην διεύθυνσιν εἰς τὸ βουλευτικὸν αὐτοῦ καὶ παρασκευάζει οὕτω πολίτας ἐφαμίλλους τῶν ἀριστευόντων μὲν ἐν τῇ ἀττικῇ σκηνῇ, ἀριστευόντων δὲ ἐν τῇ Πνυκί, ἀριστευόντων δ' οὐχ ἥττον ἐν Μαραθῶνι καὶ Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς καὶ ἐν Τανάγρα καὶ Δηλίῳ καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ. Τὸ δὲ βεῦμα τοῦτο τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας καὶ ἀπὸ τῶν δύο πόλων τοῦ ἑλληνικοῦ βίου τοῦ τε δωρικοῦ καὶ τοῦ ἰωνικοῦ ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ μαθητοῦ εἰσβάλλον, διατίθησιν αὐτὴν ἔνθεν μὲν διὰ τῶν ἐντελεστάτων τύπων πειθαρχικῆς εὐκοσμίας καὶ σὺφρονος ἐπεμβάσεως εἰς τὰ κοινὰ, ἔνθεν δὲ διὰ χαριστάτης εἰκόνας βίου, καθ' ἣν πᾶς πολίτης καὶ συνειδῶς τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ σημασίαν καὶ αἰσθανόμενος τὴν ἄκραν ἐδραιότητα τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ ἐδάφους οὐδεμίαν ὅμως κατάχρησιν τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θέσεως ποιεῖται· ἐνώπιον δὲ πάλιν τῆς πολιτείας δὲν ἐξαφανίζονται ὡς ἐν Ῥώμῃ τὰ άτομα, νευρόσπαστα αὐτῆς γιγνόμενα καθ' ἀπλότυπὸν τινὰ τῆς ψυχῆς μόρφωσιν, ταῦτόν που πάντα φρονούντα καὶ πράττοντα, ἀλλ' ἢ ἄδεια ἐκείνη παντὸς πολίτου τοῦ νὰ τρέπηται ἐν τῇ ἀτομικῇ αὐτοῦ σφαίρᾳ ὅταν ἂν ἀρέσκηται διεύθυνσιν χωρὶς ποτε τὴν πόλιν ἢ τοὺς ἰδιώτας νὰ δυσαρεστή, τούναντίον μάλιστα καὶ τὸ κοινὸν ἐνίοτε νὰ φαίνεται ὑπεῖκον εἰς τὴν ἐξοχὸν αὐτοῦ ἀτομικότητα ἐγγεμῆσιν πρὸς μίμησιν εἰς τοὺς ἑλληνι-

στὶ παιδευομένους τὴν κλεῖδα, δι' ἧς ἀνοίγεται τὸ μυστήριον τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ μάλιστα τοῦ ἀττικῶν μεγαλείου. — Ἐὰν δὲ τις ἀπὸ τῆς πόλεως στραφῆ πρὸς τὸν οἶκον καὶ τὸν ἐνταῦθα βίον, πλὴν τινος ὀνειδίου καὶ παρασίτου ἕξεως τῶν Ἀττικῶν, ἀπὸ πάσης ἄλλης περιόδου καὶ χώρα τῶν Ἑλλήνων αἰσθάνεται τὴν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐνομίας ἅμα πνοήν, ὅταν καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ· πόσον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν καθ' ἡμᾶς οἴκων συμβάλλεται ἢ πρόσκτησις στοιχείων οἰκογενειακῶν ἐκ τῆς ζωηρᾶς θεωρίας τοῦ κατ' οἶκον βίου τῶν ἡρωϊκῶν μάλιστα χρόνων καὶ τῶν δωρικῶν πόλεων; δὲν ἐμμένει εἰς τὸν σπουδάζοντα νέον, ὡς ἐκ τοῦ λατινικοῦ βίου ἢ ἐντύπωσις τῆς τυραννικῆς καὶ ἀπολύτου δυναστείας τοῦ patris familiae, ἀλλ' ἢ ἕξις τοῦ νὰ ὑπολαμβάνῃ τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ πάντας ὡς μέλη ὅλου τινὸς διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ πίστεως πρὸς ἄλληλα συνδεδεμένα καὶ διὰ τοῦ βαθμιαίου σεβασμοῦ περὶ τὸν οἰκογενειάρχην ἐπιχαρίτως συγκεντρούμενα· ἐπιμαρτύρομαι, Κύριοι, τὴν μνήμην πάντων ὅσοι νέοι ἐπιόντες ἠτύχησατε διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων νὰ διατρίψετε ἐν τοῖς μεγάρῳ τοῦ Πριάμου, τοῦ Ὀδυσσεῦς ἢ τοῦ βασιλέως τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου, ἢ νὰ ἐμβατεύσητε εἰς τὸν κατ' οἶκον βίον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅσῳκις ἠκούετε αὐτῶν ἐκεῖνα «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς» ἢ «ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔτεκον» καὶ τὰ παραπλήσια.

Τί δὲ νὰ εἴπῃ τις περὶ τοῦ πλοῦτου τῶν ἐν τῷ ἑλλ. βίῳ ἐλατηρίων, τῶν πρὸς ἐξέγερσιν αἰσθημάτων ἠθικῶν; οὐδὲν σχεδὸν τοῦ βίου σημεῖον, οὐδεμίαν αὐτοῦ ἀποψὶς οὕτε ἐν ἰδίῳ οὕτε ἐν πολιτικοῖς λόγοις καὶ πράξεσιν εὐρίσκειται ἀμοιροῦσα δυνάμεις τοῦ νὰ ἐμβάλῃ τὴν καρδίαν διὰ συμμετρου τινὸς καὶ λογικῆς δονήσεως εἰς συναισθήματα πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἀληθές· πάντα τὰ ἔργα καὶ ἄθλα τῶν ἡρώων οὐδὲν ἄλλο παριστᾶσιν ἢ διηνεκὴ τινὰ τοῦ φυσικοῦ πρὸς τὸ παρὰ φύσιν, τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν διαμάχην ἐπεστεμμένην ἐν τέλει διὰ τῆς νίκης τοῦ πρώτου· πόλεμοι μακρότατοι καὶ ἀνδροκτονώτατοι διασταυροῦσι πάσας τοῦ ἑλλ. βίου τὰς περιόδους, ὧν ἐπαθλον κεῖται ἢ ἡ ἐκδίκησις τῆς οἰκιακῆς τιμῆς ἢ ἡ μετάδοσις τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐν γένει ἢ ἐφαρμογὴ τῶν χρηστοτάτων τοῦ ἑλληνισμοῦ δοξῶν· ἐκ δὲ τῶν λόγων, ἐν οἷς παραστατικώτατα ἀναπτύσσονται τῶν πράξεων τὰ ἐλατήρια, τοσαῦτα ἠθικὰ πρὸς παιδεύσιν στοιχεῖα ἀποστάζουσι, τοσοῦτον τὸ πνεῦμα τῶν λεγόντων ἀφέστηκε μὲν ἀπὸ τοῦ συμφέροντος, τοῦ παντοκράτορος τούτου τῶν νεωτέρων χρόνων Μαιμονᾶ, κλίνει δὲ νὰ ἀῖρηται πρὸς τὰς αἰθερίους σφαῖρας τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ καὶ δικαίου, τῆς εὐδοξίας καὶ τῆς ὑστεροφημίας καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀποδρέπηται πρὸς κατασκευὴν τῶν κυρίων αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων, ὥστε τῶν μὲν φράσεων ἐκείνων αἱ πολλαὶ εἰς γενικότητά τινὰ ἠθικοῦ νοήματος ὑψούμενα ἀποβαίνουσι γνωμικὰ ἀποφθέγματα πρὸς παιδεύσιν χρήσιμα πάντων τῶν αἰώνων καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν· οἱ δὲ καθ'

ἡμᾶς χρόνοι ἀνάξιοι, ὡς φαίνεται, ὄντες νὰ ὑπαντήσωσι καθ' ὅλα τὸ πνεῦμα τοῦ χρυσοῦ ἐκείνου τῶν ἀνθρώπων αἰῶνος, παρήγαγον καί τινες τοὺς δοξάσαντας ὅτι τῶν ἠθικῶν ἐκείνων γνωμῶν τὸ ὕψος ἵσταται πολὺ ὑπεράνω τῆς πρακτικῆς ἐν τῷ κόσμῳ χρησιμότητος καὶ εἰς ἀγγέλων μᾶλλον ἢ ἀνθρώπων βίον πρόσφορον· καὶ τῷ ὄντι οὐδεμία ἄλλου ἔθνους ἱστορία δύναται νὰ παράσχη τοῖς σπουδάζουσιν ἔργα πόλεων οὕτως ὑψηλὰ καὶ γενναῖα καὶ τοιαύτης ἀρετῆς μέτοχα ὡς ἡ ἑλληνικὴ, καὶ ἄλλη μὲν ἄλλα μάλιστα τῶν Ἀθηῶν· οὐδενὸς δὲ ἄλλου ἔθνους ἡ ἱστορία τῶν γραμμάτων ἠδυνήθη νὰ εὐεργετήσῃ τοὺς ὑστέρους διὰ βίων, οἳ οἱ Πλουτάρχου παράλληλοι· ἐνταῦθα τῷ ὄντι διατρέβων τις πρὸς στιγμὴν νομίζει ὅτι παρίσταται εἰς σκηναίαν τινα βίου, ἐφ' ἧς οἱ δρώντες φαίνονται οὐχὶ τὰ κοινὰ καὶ συνήθη ἀνθρώπινα πλάσματα, ἀλλὰ τις χορὸς εὐξέστων τὴν ψυχὴν ἀνδριάντων, τάξις τις ὄντων πρὸς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου ἐγγύτατα ἐν πᾶσιν ἱσταμένων καὶ πρὸς ἀρετὴν τελείων. Ἐὰν δέ τι τοῦ ἠθικοῦ τούτου ὕψους καὶ εἰς τὴν δεινὴν τοῦ Χαιρωνέως γλυφίδα ἀποδοτέον, οὐδεὶς ὅμως δύναται νὰ τυφλώτῃ πρὸς τὴν δαιμονίαν μιμητικὴν ὀλκὴν, ἣν τὰ πρότυπα ἐκεῖνα ἀσχοῦσιν ἐπὶ τῶν παιδευομένων.

Τὰ μὲν περὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καθ' ὅλου οὕτω λόγων μετασχόντα, δύνανται πως νὰ δηλώσωσιν ὅσον καὶ οἷον πρὸς παιδείουσιν συμβάλλονται· καιρὸς δὲ ἤδη νὰ ἐπιβλέψωμεν τι καὶ ἐπὶ τὰς λειπομένας δύο τοῦ ζητουμένου ἀπόψεις, οἷον ἐπὶ γωνία τιμὴ αὐτοῦ ἱστάμενοι καὶ ἀμφοτέρως ἅμα ἐπισκοποῦντες.

Ὡς ὁ πᾶς τῶν Ἑλλήνων βίος, Κύριοι, τὸ ὅλον τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ καρδία θαλαρᾶς αὐτοῦ ἀκμῆς ὀφείλει οὐχὶ μᾶλλον εἰς κοινὴν τοῦ ὅλου ἔθνους ἐνέργειαν καὶ ζωὴν ἢ τὰς ἐξαίρετους ἐκείνας τῶν ἀνδρῶν καθ' ἑκάστους πράξεις, οὕτω καὶ ἡ τῶν ἑλλ. γραμμάτων παιδευτικὴ ἀρετὴ πολὺ τι εὐρίσκειται ἀπορρέουσα ἐκ τῆς παρ' ἐκάστῳ τῶν γραφάντων ἰδίως ἀποκλάσεως καὶ ἀπονομῆς τοῦ καθ' ὅλου γλωσσικοῦ καὶ βιωτικοῦ βέβηματος. — Καὶ ἐὰν τῶν κορυφαίων μόνον ἐν ἐκάστῳ συγγραφικῷ ἀπτόμενοι γένει, ἀπὸ Ὀμήρου ὡς ἀπὸ Διὸς ἀρξώμεθα, σύγχυσιν ἐν ἡμῖν καὶ ταραχὴν αἰσθανόμεθα, τί πρῶτον, τί ὕστατον αὐτοῦ τῶν πρὸς παιδείουσιν στοιχείων καταλέξωμεν, τί δὲ αὐτῶν παραλιπόντες ἐπουσιώδους χρώματος τὴν ἡμετέραν εἰκόνα ἠθέλομεν στερῆσαι· καὶ ὅτι μὲν πρῶτον ὠκεανὸν παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν δωρεῖται τῷ μανθάνοντι ἢ μυριότυπος καὶ ἀπειροσχημάτιστος ἐκείνη γλῶσσα, δηλὸν μὲν καὶ εἰς πάντα τὸν μικρὰ ἐμβλέψαντα εἰς τὸν Ὀμηρον, μάλιστα δὲ πάντων εἰς τὸν πειρώμενον νὰ ὑποβάλῃ εἰς γραμματικούς κανόνας τὴν ἀτελεύτητον ἐκείνην λεξικὴν παραλλαγὴν καὶ ἑτεροίωσιν· ἡ δὲ ὑγρότης καὶ εὐκαμψία ἐκείνη περὶ τὴν παράστασιν, δι' ἧς πεπρoικισμένη ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος διαπρέπει ἐν τῷ χορῷ τῶν ὠραίων αὐτῆς ἀδελφῶν, καθίσταται παρ' Ὀμήρου εἰς ὅλην τὴν δυνατὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἀκμὴν, ὡς

ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἀποβαίνει δαιμονιώτατον ὄργανον ἀκριβοῦς καὶ ἐναργούς ἀφηγήσεως· ἡ δὲ ἀρετὴ αὕτη συνεζευγμένη μετὰ τῆς ἀκρας ἀντικειμενικότητος τῆς ἐν τῇ ἀντιλήψει μάλιστα καὶ ἀποδοσεῖ τῶν ἐπιδράσεων καθίστησι τὴν ὀμηρικὴν γλῶσσαν διαυγέστατον κάτοπτρον, ἐν ᾧ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ μαθητοῦ ἀντανακλάται ἅπας ὁ φυσικὸς καὶ ἠθικὸς κόσμος δι' ὅλης τῆς δυνατῆς ἀκριβείας καὶ ζωηρότητος· ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὡς ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσει καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀβίαστον καὶ εὐθύτονον βλάστησιν σφοδρότατα φαίνεται πλήττουσα τὴν αἴσθησιν τοῦ περὶ τὸν Ὀμηρον σπουδάζοντος, καὶ μυρία ὅσα ἐπαγγελλομένη ὑπὲρ τῆς κατὰ τέλειον ἄνθρωπον παιδεύσεως τῶν νέων· μάτην δὲ ἤθελέ τις πονήσει, ὅπως εἴπῃ ἱκανὰ περὶ τῆς καλαισθητικῆς ὕλης, ἐν ἣ ἄγοντες διατελοῦμεν τὸν παῖδα, ὁπότεν ἐφιστῶμεν μὲν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν διὰ καλλιῤῥου φράσεως ἡμφισμένην ἐκείνην χάριν τῶν ἀντιλήψεων καὶ νοημάτων, ἐφιστῶμεν δὲ αὐτὴν εἰς τὴν ἀφελῆ παράστασιν καὶ τὸ ἀπαράμιλλον ἅμα κάλλος τῶν παμπλείστων αὐτοῦ εἰκόνων καὶ παραβολῶν, ἐφιστῶμεν δὲ οὐχ ἥκιστα εἰς τὸ μάλιστα σύμμετρον καὶ περίτονον σχῆμα τῶν φανταστικῶν ἐκείνου συλλήψεων. Ὁ δὲ καθ' Ὀμηρον βίος, ὡς ὑπ' ἐκείνου παρίσταται, καὶ ὑπὲρ γραφικὴν εἰκόνα ἐπὶ τοῦ τῶν παίδων ἀντιληπτικοῦ δυνάμενος, ἀποτυποῖ ἐπὶ τῶν ἀπαλῶν αὐτῶν ψυχῶν τὸ ἀφελέστατον ἅμα καὶ χρηστότατον ἦθος τοῦ τε οἴκου καὶ τῆς πολιτείας· ὁποῖαν ἐντύπωσιν δὲν διασιώζομεν περὶ τῆς παρθενικῆς ἀφελείας καὶ αἰδοῦς ἐκ τῆς περὶ Ναυσικάαν καὶ Ὀδυσσεᾶ ἐκείνης σκηναίης, ὁποῖα δὲ ἔχνη περὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων κατέλιπον ἐπὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης τὰ περὶ Πηνελόπην καὶ Ὀδυσσεᾶ, τὰ περὶ Ἀλκίνοον καὶ Ἀρήτην, τὰ περὶ Ἐκτορα μάλιστα καὶ Ἀνδρομάχην! Ἐνθυμήθητε, Κύριοι, τὴν σχέσιν ἐκείνην τοῦ Τηλεμάχου πρὸς τὸν Ὀδυσσεᾶ, τοὺς περὶ τοῦ πατρὸς λόγους τοῦ Ἀχιλλέως, τὴν θέσιν τοῦ Πριάμου ἐν μέσῳ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τὴν τοῦ Ἀλκινόου ἐν μέσῳ τῶν ἀριστῶν, τοῦ Νέστορος ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ, τὴν φιλίαν Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου, τὴν δορηξενίαν Γλαύκου καὶ Διομήδους, τὴν εὐπειθῆ ὑποχώρησιν τοῦ ὠργισμένου Ἀχιλλέως εἰς τὰς ἐπιτακτικὰς ἀξιώσεις τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος, καὶ ἂν δύνασθε παύσατε ν' ἀπονέμητε σεβασμὸν, ἐπίσχετε ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς οἰστρώδους ὀρμῆς πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ εἰλικρινῆ τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων χρηστότητα καὶ ἀρετὴν.

Ἐὰν δ' ἀπὸ κορυφῆς μιᾶς εἰς κορυφὴν μεταπηδῶντες ἑτέραν, ἠθέλομεν τολμήσει νὰ ἀναβλέψωμεν εὐθὺ πρὸς τὸν αἰθεροδίνητον τῆς Δίρκης κύκνον, θὰ ἰλιγγιώμεν βεβαίως πρὸς τὴν παιδαγωγικὴν λάμψιν τὴν περὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἐπινίκεια κεχυμένην· μικρὸν δέ τι καὶ οἷον σκιάν αὐτοῦ βλέποντες λέγομεν ὅτι ἐν μὲν τῇ γραφικῇ συμμίζει τῆς Δωριδος πρὸς τὴν Αἰολίδα διάλεκτον θαυμαστὸν ὅσον εἰκονίζεται καὶ τὸ λεπτότατον ἦθος τῶν ἐκτιθεμένων καὶ ἡ ἐλα-

χίστη παραλλαγὴ τῶν λογικῶν καὶ συναισθητικῶν ἀποχρώσεων· ὅπου μὲν ὁ λόγος αἴρεται εἰς παράτασιν μεγαλείου ἀγερώχου καὶ ὕψους ἐξάλλου, παραχρῆμα ὁ μαθητὴς αἰσθάνεται πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν λέξιν πρὸς τὸ δωρικώτερον κλίνουσαν, τὴν δὲ Αἰολίδα αἴφνης ἐπερχομένην ἅμα τῇ ἐλαχίστῃ τοῦ λόγου τροπῇ ἐπὶ τὸ τρυφερότερον καὶ ἠδυπαθέστερον· εἶνε δὲ καὶ εἰς πάντα δηλὸν ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς λέξεως εὐαισθησία οὐ μόνον καλλιτεχνικὰ ἀνθήματα διασπείρει πανταχοῦ πρὸς πνευματικὴν τῶν σπουδάζοντων τρυφήν, ἀλλ' ἐν συζυγίᾳ πρὸς τὸ δαιμόνιον ἐκεῖνο τοῦ Πινδάρου ἰδίωμα τοῦ νὰ παρατάσῃ νοήματα καὶ πράγματα μόνον ἐν τῇ μεγολοφύᾳ αὐτοῦ συνεχόμενα κατὰ δὲ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν πλείστον διεστῶτα, ἀμφοτέρως, λέγω, ταῦτα ἐμπνεύσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ μαθητοῦ αἰεὶ ἐργηγοῦντιν τινα προσοχὴν εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ. ἔντασιν δὲ καὶ βίωμα μείστην ἐκ τῆς αἰεὶ ἰσχυρᾶς αὐτοῦ διατάσεως πρὸς κατανόησιν ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν λεπτῶν διαφορῶν, πρὸς ὑπερπήδησιν δὲ ἀφ' ἑτέρου τῶν εὐρέων ἐκείνων νοητικῶν χασμάτων· οὐδενὸς λόγου χρεῖα παρίσταται ὅπως δέξῃ τις ἐνώπιον ὑμῶν εἰς οἶαν τροφὸν ἐμπιστευόμεθα τὸ νεανικὸν πνεῦμα, εἰς τὴν εὐσταλῆ καὶ εὐπτέρυγα τοῦ Πινδάρου φαντασίαν ἐπιτρέποντες αὐτὸ πρὸς τὴν ὑψίστην ταύτην κορυφὴν τῆς ποιητικῆς εὐρέσεως, ἐν ἣ συνέρχεται ἡ τελεία χάρις μετὰ τῆς δυνατῆς εἰς μεγαλοφυῖαν πτήσεως, πρὸς τοῦτο, λέγω, βλέπουσα ἡ εὐστομος τοῦ Ὀρατίου μῦσα μετ' ἀθυμίας ὠμολόγει τὸν φόβον αὐτῆς, μὴ ἤθελε πάθει Ἰκάριον τολμῶσα νὰ μιμηθῇ τὸν Πίνδαρον· τίς δύναται νὰ μείνῃ ἀκίνητος πρὸς ποιητικὰς συλλήψεις, ὁπότεν, πλὴν ἄλλων μυρίων παρίσταται εἰς παραβολὴν προοιμίου πρὸς προπύλαια ναοῦ, ἢ εἰς τὴν πάγκαλον ἐκείνην πρὸς τὴν φόρμιγγα ἀποστοσφῆν, εἰς παραβολὴν ἐπινικίου πρὸς ποτήριον οἴνου παρὰ πενθεροῦ εἰς γαμβρὸν προσφερομένου· διδάσκοντες δὲ τὸν Πίνδαρον εἰς ἡλικίαν μαθητῶν ἀξίαν τῆς δυνάμεως ἐκείνου παρατίθεμεν αὐτοῖς· αἰεὶ τρέπεζαν τὰ μάλιστα εὐποροῦσαν ἐκ τοῦ ἠθους ἐκείνου, ὅπερ ἡ μὲν γένεσις τῶν πολιτευμάτων εἶχεν ἐν Ἑλλάδι παρασκευάσει, τὰ δὲ Μηδικὰ ἐπελθόντα καὶ τὸ τέλος αὐτῶν ἐξῆραν μέχρι τοσοῦτου ὕψους καὶ δυνάμεως, οἷον οὐδαμοῦ ἡμῖν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ ἀπαντᾷ· ὁ νέος ἐνταῦθα οὐδαμοῦ σχεδὸν παύεται μεταλαμβάνων ἐκ τῆς ἀπαθοῦς ἀξιοπρεπείας καὶ τοῦ μεγαλείου ὕψους, ὅπερ ἐμπνευσθῆν, ὡς εἶκός, ἐκ τῶν θριάμβων τῆς ἐλευθερίας καὶ πᾶν τῶν Μαραθονομάχων ἔργον περιχρῖον, ἐμελλεν ἐπὶ δωριζούσης ὕστεως καὶ γλώσσης, οἶα τοῦ Πινδάρου, νὰ εὐρη τὸν ἀριστον καὶ εὐφορώτατον ἀγρόν, ἀλλὰ τέλος οἶον· ἠήποτε καὶ ἂν ἦ πρὸς ἡμᾶς τε καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων θρησκευμα, οὐδεὶς καὶ μίαν μόνον τῶν Πινδάρου ὠδῶν διελθὼν ἀπαλλάττεται αὐτοῦ χωρὶς νὰ φέρῃ πλεῖστον ὅσα κέντρα πρὸς θρησκευτικὴν ἐν γένει εὐσέβειαν· διότι πανταχοῦ σχεδὸν ὁ ποιητὴς διαλάμπει διὰ τῶν ὠραιότη-

των τῆς οἰότητος χρωμάτων ἀκήρυκτον ἔχων πόλεμον κατὰ τῶν κακῶν καὶ ἀτόπων περὶ θείου δοξῶν· καὶ ταῦτα μὲν ὁ Πίνδαρος φαίνεται ἡμῖν συνεργῶν εἰς παιδείουσιν.

Ἄλλ' ἀναβλέψωμεν τέλος πρὸς τὸν αἰγλήεντα οὐρανὸν τῶν ἀττικῶν λεγομένων γραμμάτων, καὶ, ἂν ζυνηθῶμεν, δειξώμεν τινὰς ἀκτῖνας ἐκ τοῦ ἐρωμιτικοῦ φωτός, ὅπερ ἀπλετοῦ πρὸς παραμυθίαν τῶν ἀνθρώπων ἐπεχύθη καὶ διατελεῖ ἐπιχεόμενον. — Καὶ τὸ μὲν πρωτότοκον τῶν ἀττικῶν μουσῶν τέκνον, τὸ καλλίμορφον δρᾶμα ἐκ μὲν τῶν διονυσιακῶν ἑορτῶν τὴν ἀρχὴν λαβὼν, ὑπὸ δὲ τοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν μηδικῶν ἐκτραφέν, ἠνδρωμένον μάλιστα εὐρίσκειται παρ' Αἰσχύλῳ, Σοφοκλεῖ, Εὐριπίδῃ καὶ Ἀριστοφάνει· ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενοι πρόσχωμεν, Κύριοι, ὅτι παρ' ἐστᾶμεθα εἰς τὸ παιδευτικὸν ἐκεῖνο μυστήριον, ὅπερ τότε ἤδη ἐπὶ τῆς ἀττικῆς σκηναίης τελεσθῆν ἐγένετο κυρίως ὁ πατήρ τοῦ ἐξανθρωπιστικοῦ τῶν Ἀττικῶν ἀγνισμοῦ καὶ τῆς τεραστίας αὐτῶν ἐν τῷ πολιτισμῷ προόδου. — Ἡ μὲν γλῶσσα τῆς τραγωδίας ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν νεωτέραν Ἀττικὴν μεταβαίνουσα κέκτηται ἐν τοῖς πλείστοις τὴν ὑπάτην παραστατικὴν ἀρετὴν, καθ' ἣν φυσικὴ ἔτι καὶ ἀπλαστος ὑπὸ τῶν τεχνικῶν οὐσα ἐνδίδει παντάπασιν εἰς τὸ κράτος τοῦ νοήματος καὶ τὰς σμικροτάτας αὐτοῦ διακυμάνσεις ἐπισημαίνουσα· ἐντεῦθεν καὶ ἐκ τῆς διαλογικῆς αὐτῆς μορφῆς αἴ τε πράξεις τῶν δρώντων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἐκδηλούμενα ἐλατήρια δὲν πρόκεινται σκοτεινὰ οὐδὲ μονοχρώματα, ἀλλ' ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα βοσκομένης διανοίας δι' ὅλης ἧς δύναται δυνάμεως ἢ κατὰ πάντα ἀκριβῆς καὶ λογικὴ τῶν λεγομένων εἰκόνων, καὶ παρὰ μὲν Αἰσχύλῳ διὰ τολμηρῶν παραβολῶν καὶ στροφῶν κεχρωσμένη παρὰ δὲ Σοφοκλεῖ τὴν κορωνίδα φέρουσα τῆς ἐμμούσου χάριτος ἅμα καὶ ἐντάσεως· ἀθυμεί τις, Κύριοι, ἀδυνατῶν νὰ παραστήσῃ ἱκανῶς ἐνώπιον ὑμῶν ὅσην μὲν φαίνεται ἔχουσα ἀγωγικὴν ἐπὶ τοῦ πνεύματος δυνάμιν ἢ χάριττα καὶ σκιρτώσα ἐκείνη περὶ τοὺς διολόγους δεινότητος τῆς ἀττικῆς ἀγγιχίας, ὅσην δὲ ἐπὶ τοῦ ἠθους τὸ ἀξιοματικὸν ἐκεῖνο καὶ μεγαλεῖον ὕψους τῶν διαλεγόμενων προσώπων, ὅσην δὲ τέλος ἐπὶ τῆς καρδίας τὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας διδάγματα ἐκεῖνα τοῦ χοροῦ ἀπαραγνώριστον δὲ παρ' ἅπασιν εἶνε τὸ παρὰ τῆς ἑλληνικῆς φύσεως δωρηθῆν τῷ δρᾶματι παράστημον ἐκεῖνο τῆς εὐγενείας, καθ' ἣν οὐδὲν μὲν τῶν δρώντων προσώπων δύναται νὰ ἦνε φύσει πονηρὸν, ὁ δὲ ἦρος τῆς πράξεως ἀνὴρ τῆς ἀρετῆς μέτοχος ἐπὶ πολὺ ἀλλὰ τύχης τινὸς οὐ πολὺ τι εὐνου οὐδ' ἐπεικοῦς· οὐδεὶς δ' ἐξ ὑμῶν δύναται ν' ἀγνοῇ ὅποσον τοῦτο πρὸς ἀρετὴν παρακαλεῖ, ὁπότεν ὁ μαθητὴς ἐμβαπτίζεται εἰς τὸν ὑπὲρ τοῦ ἐναρέτου ἔλεον καὶ φόβον καὶ διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπιβροχὴν βίου τινὸς ὑψηλοτέρου τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, οἷον ἐν τοῖς δρᾶμασιν ἢ κλασικῆ μουσᾶ ἀρέσκειται νὰ παριστᾷ, τὸ ὠραῖον αὐτῆς πρόσωπον ἐντελῶς ἀπὸ τῶν ἀσχημιῶν τοῦ κόσμου ἀποστρέψασα, τῶν φίλων τῆς βίωσαντικῆς ποιήσεως λει-

μώνων.—Διὰ δὲ τοῦ Ἀριστοφάνους τὰ ἀττικὰ γράμματα προσφέρουσιν ἡμῖν Δημοσθένη τινὰ ἐπὶ σκηνης τὰ πολιτικὰ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων ἐλαττώματα δριμύως μαστίζοντα καὶ διὰ τοῦ λαμπροτάτου αὐτοῦ πνεύματος θέλγοντα τὸν ἀναγνώστην· ὑπὸ δὲ γλωσσικὴν ἔποψιν ἐπίσταται ἄριστα νὰ διασώζη ἐγρηγοροῦσαν τὴν διάνοιαν ἐπὶ τῆς ἐντελεστάτης ἁρμονίας τῶν λεκτικῶν τύπων πρὸς τὰς παντοδαπὰς καταστάσεις καὶ χαρακτῆρας· ἐνταῦθα μὲν εἶνε ἀπλοῦς καὶ κούφος, ἐκεῖ δὲ μεγαλοπρεπῆς καὶ ὑψηλός, νῦν μὲν ἄθροος καὶ εὐθυμος, νῦν δὲ ἔντονος καὶ καταπληκτικός, ποῦ μὲν ἡσύχιος καὶ σύμμετρος, ποῦ δὲ πυρώδης καὶ μετέωρος, σαφήνεια καὶ δξύνοια, χάρις καὶ εὐτραπέλια, γόητρον καὶ σωφροσύνη συγχωνεύονται μετὰ τῆς ἐντέχνου εὐκαμψίας τοῦ διαλόγου πρὸς παραγωγὴν ψυχαγωγοτάτων τροφείων τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας.

Τὸ δὲ ζεῦγος τῶν ἱστορικῶν τῆς Ἑλλάδος γιγάντων ὃ τε πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος καὶ ὁ τελεωτής αὐτῆς Θουκυδίδης κατέχουσιν ἐν τῷ πεζῷ λόγῳ ὕψος ἀντίστοιχον πρὸς τὸ Ὀμήρου καὶ Αἰσχύλου ἐν τῇ ποιήσει· καὶ παρὰ μὲν τῷ πρώτῳ ὑπὸ γλώσσης ἀβραῆς, χαριέσσης καὶ μάλιστα εὐκάμπτου σαγηνεύεται, ὡς εἰπεῖν, ὁ διερχόμενος αὐτὸν καὶ παρακολουθεῖ τὰς ποικιλιτάτας περὶ κόσμου διηγῆσαι καὶ δόξας τῶν τότε ὑπὸ τὴν ἀκριβόλογον καὶ οἶον ἀνατομικὴν τοῦ πνεύματος ἐκείνου ἐνέργειαν· οὕτω δὲ τὸ ἔργον ἐκεῖνο ἀξίως πως τῆς ὑστερας αὐτοῦ ἐπωνυμίας Μοῦσαι ἀποβαίνει ὄντως μουσεῖον πρὸς ὕλικὴν καὶ εἰδικὴν τοῦ πνεύματος τροφήν καὶ διὰ πλασιν· πληθὺς δ' εὐφροσάτων καὶ διδασκικωτάτων γνωμικῶν ἀγωνίζεται νὰ καταδείξῃ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς καθ' ἕκαστα, ὅπερ μάλιστα ἡ ὄλη αὐτοῦ ἱστορία ἐπεβάλτε, τὴν διαμάχην τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ὕλης καὶ τὸν ἐν τέλει περιφανῆ θρίαμβον τοῦ πρώτου· πανταχοῦ δὲ διακρίνονται ἐναργέστατα καὶ διὰ τῶν ζωηρωτάτων παριστάμενα χρωμάτων παραδείγματα ἀπροσδοκίτου καὶ ἐλεεινῆς πτώσεως τοῦ ἄφρονος τύφου ἀπέναντι τῆς εὐκόσμου σωφροσύνης καὶ μετριότητος· ἀπὸ δὲ τῆς ζ' μάλιστα ἱστορίας ἀδυνατῶν νὰ ἀντίσχη εἰς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἑλληνικῶν ἔργων φέρεται· ἐπὶ τὰ πρόσω φοιβάζων καὶ διὰ τοῦ οἰκείου πάθους εἰς Ἑλληνας τε καὶ ἄλλοθενεῖς τὸν ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας ἐμπνέων. Ὁ δὲ μεγαλοφυῆς τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου συγγραφεὺς πλὴν τῆς ἱστοριογραφικῆς αὐτοῦ ἀριστοτεχνείας τῆς εἰς τοὺς τεχνικούς καὶ κριτικούς μόνον προσιτῆς, θαυμαστὸν ὅσον φαίνεται ἐπιρρέων ἐπὶ τε τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἥθους τῶν ἄλλως αὐτῷ προσομιλούντων· διότι τὸ μὲν λεκτικὸν αὐτοῦ τῆς ἀρχαίας ὃν ἀττικῆς φωνῆς καὶ πάσας φέρων τὰς ἀρετὰς ἐκείνης προσλαμβάνει ἐκ τῆς δαιμονίου αὐτοῦ ιδιοφυίας τὴν ἀκραν δεξιότητα πρὸς παρασκευὴν δξύνοιας καὶ λογικὴν τῆς διανοίας διεύθυνσιν· ἐν τοῖς λόγοις μάλιστα τῶν ἑκασταχοῦ ἀγορευόντων τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τείνον εἰς λεπτεπιλέκτους διακρίσεις πλάττει καὶ τὴν γλώσσαν λεπτοτάτους φέρουσαν χα-

ρακτῆρας καὶ αἰεὶ ἑτεροίαν καὶ ἀπροσδόκητον· ἀναντιρρήτων δὲ εἶνε ὅτι ἡ ἐν τοιούτοις διατριβῇ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ οἶον διηνεκῆς τις περὶ ἄκονα τοῦ πνεύματος ἀγωγή καὶ ἀπολέπτυνσις, καθ' ὅσον μάλιστα ἰσχύς μετὰ σαφηνείας, σκοπιμότης μετ' ἀκριβείας διαφαίνονται πανταχοῦ ὡς οὐσιώδεις τοῦ λόγου ἐπιχρώσεις· ὁ δὲ τοιοῦτος τοῦ λόγου χαρακτῆρ ἐξ οὗ καὶ τὸ Κυϊντιλιανοῦ ἐκείνο *densus et brevis et semper instans sibi* καθίστησι καὶ τὴν σμικροτάτην ἐκείνου φράσιν πλήρης καὶ ἀνεξάντλητον ταμεῖον νοήματος, δι' ἐλαχίστων τυπικῶν στεμφύλων περιουσίαν θρεπτικοῦ ὁποῦ τῷ πνεύματι παρεχομένην· ἀπὸ δὲ τοῦ ἥθους αὐτοῦ δὲν παύεται ἔτι πνεόν τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο καὶ μεγαλοπρεπὲς ὕψος τῶν Μαραθνομάχων, πρὸς ὃ πικρότατα καταδικάζονται τὰ ἥθη καὶ ὁ τρόπος τῶν νεωτέρων χρόνων· πανταχοῦ ἐν ταῖς δημηγορίαις εἰκονίζονται διὰ τοῦ γραφικωτάτου τῆς ἀντικειμενικότητος τρόπου ἡ σφοδρότατη πάλη μετὰ τοῦ σεμνοπρεποῦς φιλοδικαίου καὶ φιλοαγάθου συστήματος τῆς παρερχομένης γενεᾶς τῶν Μηδικῶν πρὸς τὸ ἐγωϊστικὸν καὶ ἰδιοτελὲς πνεῦμα, ὅπερ ἐκ πολλῶν ἄλλων πηγῶν μάλιστα δ' ἐκ τῆς σοφιστείας ἀπορρέον δεσπόζει μὲν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου ἐπὶ τοῦ Πελ. πολέμου, ἦταν δὲ καὶ πτωσιν ἀξίαν αὐτοῦ πάσχει ἐν τῇ μεγαλείᾳ σκηνῇ τῇ ὑπὸ Θουκυδίδου ἡμῖν παραταθείσῃ· ὁ τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ἰδιοτελείας προμαχῶν ῥήτωρ ἀφίεται μὲν παρὰ Θουκυδίδην ἐλεύθερος εἰς τὰς κινήσεις αὐτοῦ, ἀλλ' αὐταὶ οὕτω δεξιῶς διατίθενται ὑπὸ τοῦ ἀφανοῦς δακτύλου τοῦ ὀπισθεν τῆς μηχανῆς ἐνεργοῦντος, ὥστε καὶ ὁ ἀσθενέστατος νοῦς δύναται νὰ διίδη, τὴν θέσιν ἣν δικαιούται νὰ ἔχη τὸ τοιοῦτον σύστημα ἐν κοινωνίᾳ μελλούσῃ νὰ εὐημερήσῃ· ἐνθυμηθῶμεν δὲ τέλος, Κύριοι, ὅσην μὲν χώραν ἐν ταῖς συλλογαῖς τῶν ἠθικῶν ἀποφθεγμάτων πληροῦσι τὰ ἀπὸ Θουκυδίδου, ὅσα δὲ πρὸς ἠθικὴν διδασκαλίαν πορίζει ἡμῖν ἡ ἐν τοῖς Κερυραϊκοῖς ἐκείνη τῶν τότε ἠθῶν ζωγραφία καὶ θέλομεν σαφῶς ἐννοήσαι ὅτι εὐδενὸς πλέον λόγου δεόμεθα ὅπως δειξώμεν τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τοῦ κορυφαίου τῶν ἱστορικῶν.

Ἡ δὲ νεωτέρα τῶν Ἀττικῶν διάλεκτος ἐν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις φιλοσόφοις τε καὶ ῥητορσιν εὐρίσκειται παραγαγοῦσα ἢ περιβαλοῦσα ἄνθη παιδευτικὰ ποικίλα, οἷον παρὰ μὲν Ξενοφῶντι διὰ συμμέτρου, χαριέσσης καὶ φαιδρᾶς πορείας ἁρμονίαν τινὰ πνεύματος, ἀγαθῶν ἠθῶν καὶ αἰσθηματικῆς συμπαθείας, παρὰ δὲ Λυσία ἀπλοῦν καὶ ἀπέριτον εὐροίαν λόγου μετὰ ἠδείας καὶ ἐπαγωγῆς παραστάσεως τῶν εὐτορνοτάτων νοημάτων καὶ αἰσθημάτων, παρὰ δὲ Ἰσοκράτει τὰ ἄκρα ἠθικὰ καὶ πολιτικὰ παραγγέλματα ὑπὸ τὴν μάλιστα ἐντεχνον τοῦ λόγου ἀπόξισιν καὶ πλοκὴν, ἀλλὰ τὸν κάλλιστον καὶ ἥδιστον καρπὸν τῆς παιδευτικῆς αὐτῆς δυνάμεως ἀποδείξασα φαίνεται εἰς τὰς δύο ὑπάτας τοῦ συγγραφικοῦ τούτου δένδρου κορυφὰς, τὸν Πλάτωνα καὶ Δημοσθένην.

Καὶ παρὰ μὲν Πλάτωνι οἱ τῶν Μουσῶν καὶ

Χαρίτων χοροὶ περὶ κατοχῆς τὸ πρῶτον ἐρίαστες οὐδέτερος νὰ ὑποχωρήσῃ ἠθέλησεν, ὡς ἐν Ἀττικῇ ὁ Ποσειδῶν εἰς τὴν Παλλάδα, ἀλλὰ δεξιὰς τέλος ἀλλήλοισ δόντες καὶ λαβόντες παρ' ἀλλήλων, ὥμοσαν ἵνα δι' ὁμοθυμοῦ συνεργίας καλλιεργήσωσι τὰ ἐν ἐκείνῳ σπέρματα τῆς πρὸς τὸ καλὸν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ἀγαθὸν ὁρμῆς καὶ δεξιότητος· καὶ ἡ μὲν γλώσσα ἐκχεῖται ἀπὸ τῶν χαριτοβρύτων ἐκείνου χε.λέων εἰς τοῦτο ἀριστοτεχνικῆς τελειότητος προηγμένη, ὥστε οὐδεὶς οὔτε τῶν τεχνικῶν οὔτε τῶν καλολόγων οὔτε τῶν γλωσσολόγων ἔκτοτε μέχρι σήμερον εὐρέθη παραφωνῶν ἐν τῇ ὁμοφώνῳ ὁμολογίᾳ ὅτι εἶνε ἀξία νὰ παρασταθῶσι δι' αὐτῆς ἀπὸ στόματος θεῶν θεῖα νοήματα. Ἡ ποιητικὴ αὐτοῦ φύσις καὶ προπαίδεια καὶ μεθ' ὅλην τὴν τῶν ποιημάτων αὐτοῦ προσφορὰν εἰς τὸν Ἡφαιστον οὐδόλως ἀπέβαλε τὰς πτέρυγας αὐτῆς, ἀλλ' ἐν πάσῃ λέξει καὶ φράσει ὑπολάμπει τὸ αἰθέριον πῦρ τῆς ἐμμοῦσου εὐρετικότητος· τοῦτο δὲ μόνον μετὰ τῆς ὑπάτης ἀκριβολογίας περὶ τὴν λεξικὴν ἀποτύπωσιν τῶν ἀντιλήψεων καθίστησι τὸν λόγον τοῦ Πλάτωνος κράτιστον λογικότητος καὶ καλαισθησίας παιδευτήριον· ἀλλὰ πόσον σμικρὸν εἶνε τοῦτο πρὸς τὸ θαυμάσιον κάλλος τὸ ἐκ τῆς μυριοποικίλου τῶν περιόδων κατασκευῆς, τῆς ἐκ δύο πανταχοῦ πηγῶν προρρέουσας, τῆς εὐφροσάτης καλαισθησίας καὶ τοῦ ἐξαισίου περὶ τὴν ἀξίαν τῶν νοημάτων ἐκλογισμοῦ! καὶ ὅμως τὴν κορωνίδα τῆς τοιαύτης ἀσκήσεως δὲν θέλει εὐρεῖ ὁ μαθητῆς, ἐνταῦθα· ὑπάρχει τι παρὰ Πλάτωνι πολλῷ ὑψηλότερον σημεῖον τοιαύτης ἀρετῆς, ἐκεῖνο τὸ ἰδίωμα, καθ' ὃ ἅπας ὁ τῆς γλώσσης πλοῦτος παράκειται εὐχρηστότατος, ὅπως δι' αὐτοῦ ἱκανοποιῇ τὴν τάσιν αὐτοῦ νὰ κατέρχεται ἐν τῇ ζητήσῃ καὶ παραστάσει μέχρι τῶν ἐσχάτων ριζῶν καὶ τῶν λεπτοτάτων τοῦ ζητουμένου κατατομῶν. Ἡ δὲ τοιαύτη ἐν ταῖς διαλόγοις αὐτοῦ παράστασις αὐστηρότατα ἡρμοσμένη πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῶν λεγόντων καὶ τὸ περιεχόμενον ἀλλοιοῦται μετὰ δραματικῆς ζωηρότητος ὑπὸ τὰς ποικιλιτάτας ἁρμονίας· φαιδρὰ εὐθυμία παρστατεῖ εἰς πανηγυρικὸν ἀξίωμα, ἡ δὲ εἰρωνία αὐτοῦ παρὰ τὴν ἐντονωτάτην σπουδαιότητα· ἐνταῦθα μὲν ἀφελῆς ἀπλότης, ἐκεῖ δὲ ἡ λαμπροτάτη χρωματικὴ πολυτέλεια ποιητικῶν πλασμάτων· διὰ τοιούτου λεκτικοῦ τὸ ἐντονώτατον καὶ γραφικώτατον γένος τοῦ λόγου, τὸν διάλογον ἀμφιέσας καὶ τὴν κατ' ἀνθρώπον αὐτῷ τελειότητα ἀποδοῦς ἐπεβάλτε, ὅπως διὰ τοῦ προσώπου τοῦ Σωκράτους τελέσῃ κάθαρσιν τινὰ τῶν τότε χρόνων ἀπὸ τῆς σοφιστικῆς παραλογίας καὶ ἀνηθικότητος· ἡ ἐνταῦθα διατρίβουσα ψυχὴ δὲν ἀναγιγνώσκει τι, ἀλλὰ λεληθότως εἰσερχομένη καὶ τοῦ βίου ἐκείνου κοινωνοῦσα αἴφνης αἰσθάνεται ἑαυτὴν μετὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου, Θεάγου, Θιαίτητου, Γοργίου καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνων ἐν τῇ λογικῇ καὶ ἠθικῇ ἐκείνῃ κολυμβήθρα, ἣν τὸ δαιμόνιον τοῦ Πλάτωνος, ὁ Σωκράτης, μαλειτικῶς καὶ διὰ τῶν λαμπροτάτων αὐτοῦ ἠθικῶν ἐντολῶν ἀνακινεῖ· ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος

ἐξέρχεται ὁ μαθητῆς φέρων ἐν ἑαυτῷ οἶον ἀπήχρησιν τινὰ τῶν ἠθικῶν τοῦ θεανθρώπου διδαγμάτων καὶ δεδευμένους πρὸς τὰς λογικὰς ἐκτροπὰς καὶ ἀκολασίας, οἷας κακαὶ τινες δόξαι καὶ ἀρχαὶ αἰώνων τινῶν δύναται νὰ διαθρέψωσι καὶ πρὸς ἅς ποτε ὁ Κάντιος ἀναλόγους ὑπέστη ἀγῶνας διὰ τῆς Κριτικῆς τοῦ Γνωστικοῦ τὴν ἀλογίαν τῶν σχολαστικῶν καθαίρων.

Ἀλλὰ τείνωμεν τέλος τὸ οὗς πρὸς τὴν λιγεῖαν ὀδὴν τῆς ἀλκυόνος ἐκείνης τῶν ὑστάτων Ἑλλήνων καὶ ἴδωμεν ἕαν τι ἐκ τῶν θρήνων καὶ τοῦ πάθους αὐτῆς αἰσθανόμεθα ἢ μανθάνομεν· οὐδεὶς ὑμῶν βεβαίως ἀμφιβάλει ὅτι προσήλθομεν εἰς τὸν μεγαλεῖον ἐκείνον ἀνδριάντα τοῦ ἀτυχοῦς μὲν πολιτικοῦ, μονήρους δὲ ἐν τῇ σφαίρα τῆς ῥητορείας Δῆμοσθένους· εὐλάβεια, Κύριοι, πρὸς τὸ σεμνὸν τοῦτο ὕψος τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ἀρετῆς, σέβας δὲ πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν ἀρχῶν καὶ αἰσθημάτων, ἅτινα τὸν βίον αὐτοῦ πάντα ἐκανόνισαν. Εἰς παράδοσιν, ἔνθα ὁ Δημοσθένης διδάσκειται, καὶ εἰς ὁμιλητὰς ὅσον ἂν τις δεχθῆ ἀναισθήτους εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ εἰσελάσῃ πνευμάτι οἰστρώδους ἐνθουσιασμοῦ καὶ φανταστικῆς πρὸς τὴν Πνύκα ἐξάρσεως· οἱ πολιτικοὶ μάλιστα τῶν λόγων ἐκείνου προκαλοῦντες ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν παιδῶν τὸ βωμάλειον ἐκεῖνο σῶμα παντοίως ἐπὶ τοῦ βήματος σχηματίζομενον καὶ ἀπὸ τοῦ βροντώδους αὐτοῦ στόματος τοὺς τῆ πατριδὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐχθροῦς κεραυνοῦντα, διὰ μὲν τῆς φράσεως αὐτῶν τὸ ἦθος αὐτοῦ τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τῶν νεαρῶν ψυχῶν ἀποτυποῦσι, σῶφρονα ἠρεμίαν μετὰ πυρώδους ζωῆς ἐνποιούντες καὶ προσέτι ἐμβάλλοντες εἰς τε τὴν λέξιν καὶ τοὺς τρόπους αὐτῶν τὴν ἀφελῆ ἐκείνην ἀπλότητα μετὰ τῆς μεγαλοψύχου ἀξιοπρεπείας, τὴν συνετὴν διαφάνειαν καὶ τὴν σφοδρὰν ἔξαρσιν μετὰ τῆς κανονικῆς σταθερότητος συνεζευγμένας· τῶν δὲ παγκάλων τῆς μεγαλοφυίας αὐτῶν τέκνων ἡ μετάδοσις γίνεται διὰ λόγου ἀττικοῦ τοὺς λεπτοτάτους φέροντος χαρακτῆρας τῆς ῥητορικῆς ἀρετῆς καὶ εὐγενείας· σαφῆς καὶ ὀριστικός, δξῦς καὶ ἔντονος, ἐνταῦθα μὲν εὐθύς καὶ σπουδαῖος ἐκεῖ δὲ εἰρωνικός καὶ σαρκαστικός, περιβάλλεται πανταχοῦ διὰ μυρίας ῥητορικῆς ποικιλίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποκρούει αὐτὴν ἡ τῆς ἁρμονίας αὐτῶν ἐνότης· ἐπίσταται ἄριστα τοῦτο μὲν διὰ δραματικῆς τοῦ λόγου μορφῆς, τοῦτο δὲ διὰ συνθήκης τῶν λέξεων παραδόξως ἠχοῦσης νὰ ζωοποιῇ καὶ δεσμεύῃ τῶν ἀκροατῶν τὴν προσοχὴν· πᾶσα λέξις καὶ πᾶσα αὐτῆς χώρα, πᾶς τρόπος καὶ πᾶσα σύνδεσις εἶε ἐκλελεγμένη μετὰ λεπτοτάτου ψυχολογικοῦ ὑπολογισμοῦ· ἐν τε τοῖς καθ' ἕκαστον καὶ τῷ ὅλῳ τὰ πάντα εἶνε τεταγμένα οὕτως, ὥστε ἕκαστον λαμβάνει τὴν τοῦ ὅλου ἀπόχρωσιν καὶ λάμπει μὴνῦον πανταχοῦ αὐτὸν τὸν Δημοσθένη· συνάπτων δὲ τὸ ἄνθος τῶν λεκτικῶν Θουκυδίδου καὶ Ἰσοκράτους ἀρετῶν, τὴν ἐντονον δύναμιν μετὰ τῆς ἐντέχνου συμμετρίας καὶ ἐντελῶς τῶν ἐλλείψεων ἐκείνων ἀπηλλαγμένος ἐπέρχεται ἠχῶν, ὅπως μετ' ἀκαθέκτου ὁρμῆς καταλάβῃ καὶ δεσμεύσῃ τὴν ψυ-

χὴν τῶν ἐν τε τῇ Πυυκί καὶ παραδόσει ἀερο-
τῶν αὐτοῦ· οὗτοι δὲ παρίστανται μὲν θεα-
ταὶ εἰς ταλαίπωρον ἀγῶνα, ὃν ὁ γίγας οὐ-
τος κατὰ τῆς φορᾶς τῶν χρόνων μάτην ἀγωνί-
ζεται, ἀλλὰ τὸ πάθος δὴ τοῦτο ἐκ τῶν μυχῶν τῆς
μεγάλης αὐτοῦ ψυχῆς πᾶσαν τὴν πνευματικὴν
καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἰκμάδα ἐκθλίβον ἐξαντλεῖ, ὅ-
πως πάση αἰσθητικῇ ἢ λεκτικῇ δυνάμει ἀνα-
στήσῃ τὸν νεκρὸν ἤδη κείμενον λαὸν τῶν Ἀθη-
ναίων, ὅπως εὖρη εἰσοδόν τινα εἰς τὴν κωφὴν ἤ-
δη καρδίαν αὐτοῦ· καὶ ἐνταῦθα μὲν εἶνε ἀλη-
θὲς ὅτι οὐδὲν ἢ μικρὰ διεπράξατο· ἀλλὰ τίνα λαν-
θάνει ὅσον ἢ ἀνέλκωτος καὶ ἀπαλλῆ τῶν παι-
δῶν καρδία πρὸς ἐλευθερίαν δονεῖται ἐκ τῶν πυ-
ρίνων ἐκείνων τοῦ λόγου τοξευμάτων κατὰ τῶν
δεσποτικῶν τοῦ Φιλίππου ἀξιώσεων; ποῦ δ' ἄλ-
λαχοῦ ὁ νέος δύναται νὰ εὖρη τοιαύτην καὶ το-
σαύτην φιλοπατρίαν καὶ φρονήματος τροφήν, ὅ-
σῃ ἐν τῷ μεγέθει ἐκείνῳ τοῦ πρὸς τοὺς προ-
δότας μίσους καὶ ἀποστροφῆς, ὅπερ ἐν τοῖς ἐμ-
βατηρίοις τῆς Πυυκὸς ἐπεγείρει, ἢ ἐν ταῖς ἀγω-
νιώδεσιν ἐκείναις ἐπικλήσεσι καὶ ἄλλων μὲν ἄλ-
λὰ μάλιστα πάντων τῆς θρησκείας γῆς, τῶν ἐφε-
στειῶν θεῶν καὶ τῶν τάφων τῶν προγόνων; οὐ-
δεμία ἄλλη εἰκὼν, Κύριοι, οὔτε ζωγραφικὴ οὔ-
τε πλαστικὴ οὔτε ποιητικὴ ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε
νὰ παραστήσῃ τὴν σχέσιν τοῦ πολίτου πρὸς τὴν
πατρίδα οὕτως ἱερὰν καὶ ὑψηλὴν, ὅσον ὁ μαθη-
τῆς ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐκ τῶν λόγων ἐκείνου αἰσθά-
νεται· τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων εἶνε ὅτι
πανταχοῦ σχεδὸν ὁ μαθητῆς διατίθεται σωτη-
ρίως ἐκ τοῦ διηνεκοῦς ἀγῶνος τοῦ ῥήτορος πρὸς
θεραπείαν καὶ ἐπιρρώσιν τῆς πρακτικῆς μάλιστα
δυνάμεως τῆς ψυχῆς, ἐν τούτῳ κυρίως τῶν Ἀ-
θηναίων νεοσούντων ἐξ ὅτου μετὰ τὸν Πελοπον-
νησιακὸν πόλεμον ἢ τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν ἀρ-
μονία κατεστράφη· ἀλλὰ διὰ τίνων ἐπιχειρημά-
των, Κύριοι, ταῦτα πάντα μετέρχεται καὶ τίνας
λόγους τοὺς πείθοντας μανθάνει ἀεὶ παρ' αὐτοῦ
ὁ μανθάνων; ἡ ὕλη καὶ τὸ ταπεινὸν συμφέρον εἴ-
τε αὐτοῦ εἴτε τῆς πόλεως πολλὰ ὀλίγον φαίνον-
ται γνωστὰ εἰς τὰ χεῖλη ἐκείνου, τὸ βλέμμα ἀεὶ
στρέφοντος πρὸς τὴν εὐγενῆ καὶ αἰθερίαν χώραν
τῆς ἐπ' ἀρετῇ δόξης καὶ τοῦ δικαίου· ταῦτα καὶ
τὰ τοιαῦτα πανταχοῦ τῶν λόγων ἐκείνου ἐθίζεται
ὁ μαθητῆς νὰ θεωρῇ ὡς ὑψηλὰ καὶ ἀναγκαῖα τῶν
τῶν πράξεων τοῦ ἐλαττήρι· οὕτω ζωογόνον δύ-
ναμιν καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ ἀρχαίου ἐλληνισμοῦ
πνοὴ φαίνεται φέρουσα.

Τοιαύτην τινὰ ἴσως, Κύριοι, ἐκ τῶν προτέ-
ρων ιδέαν ἠδύνατό τις νὰ σχηματίσῃ περὶ τῆς
παιδευτικῆς τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀξίας·
ἀλλὰ τὴν ἀτελῆ καὶ ἀδικὸν ἴσως ταύτην σκια-
γραφίαν παρατηρήσατε, Κύριοι, ὅποια καὶ ὅποια
τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἀποτελέσματα τρανῶς καὶ
ἐπισήμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἐκύρωσαν· ρίψατε ἔ-
βλεμμα εἰς τοὺς ἐπὶ Πτολεμαίων χρόνους ἐν Ἀ-
λεξανδρείᾳ καὶ ἀναμετρήσατε εὐκόλως, ἂν δύνασθε,

τὴν ἑκτασιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐκείνης λάμ-
ψεως τῆς ἐκ σπινθήρων τῶν ἐλλήνων γραμμάτων τρα-
φείσης· δὲν σᾶς ἐκπλήττει τὸ παράδοξον φαινόμενον
τῆς τῶν Ῥωμαίων μεταβολῆς ἀπὸ πρακτικοῦ τινος
χαμαιπετοῦς καὶ ἀμούσου χαρακτῆρος εἰς τὸν
λεπτὸν ἐκείνον καὶ εὐμουσώτατον πολιτισμὸν, οὗ
τὸν οὐρανὸν ὡς ἀστέρες τηλαυγεῖς διεφώτισαν οἱ
Κικέρωνες, οἱ Οὐιργίλιοι, οἱ Ὀράτιοι, οἱ Πλαῦ-
τοι, οἱ Κάτουλλοι, οἱ Κάροι, καὶ τοσοῦτοι ἄλ-
λοι; Τῆς ἐνεργείας ταύτης τὴν μαγικὴν δύνα-
μιν οὐδὲν βεβαίως πρὸς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα
δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ. Ἀλλὰ μήπως ὑπάρχει
χώρα γῆς, δι' ἧς ταῦτα διελθόντα δὲν κατέλι-
πον σπέρματα πρὸς βλάστησιν πνευματικῆς αἰτίας
καὶ ὑγιᾶς πολιτισμοῦ; Εἰς ταῦτα δὲν ὀφείλει ἡ
Ἰταλία τοὺς χρυσοῦς ἐκείνους Δάντου Πατριάρ-
χου καὶ Βοκακίου χρόνους; Τοῦ πνεύματος τού-
των τοὺς εὐγενεῖς χαρακτῆρας δὲν φέρουσιν ἀπα-
ραγράπτους τὰ ἀγλαόμορφα τέκνα τῆς ἐγκρίτου
τῶν γαλλικῶν γραμμάτων περιόδου, ὁ δὲ πολι-
τισμὸς ἐκείνος ὁ διὰ τῶν ἐνδόξων αὐτοῦ ἀπο-
στόλων Κορνηλίου, Ῥακίνα, Μολλιέρου, Πα-
σχάλη, Βουσουέτου, Φενελῶνους, Βοαλώ καὶ τῶν
ἄλλων τὰ μεσαιωνικὰ διαλύσας σιχότη καὶ τὰς
νεωτέρας ιδέας, ὡς φρυκτοῦς τινὰς, ἐκχέας, δὲν
ἀπεμύζησε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἰκμάδα καὶ ζωὴν
ἐκ τοῦ ἀνεξάντλητου ἐκείνου πνευματικῆς ζωῆς
ταμείου; ἀλλὰ μὴν τὸ ἄκρον ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ὁ
τῆς Γερμανίας πολιτισμὸς ἐληλαμένος εὐρίσκει-
ται ὑπὸ τῶν ἀθανάτων αὐτοῦ τελεστών Καν-
τίου, Λεϊβνίτιου, Σγελιγγίου, Ἐγέλου, Λεσιγ-
γίου, Γουίθιου, Σχιλλέρου, Οὐμβόλδου, Οὐολ-
φίου, Βεκκέρου, Ἐρμάνου, Βοικχίου καὶ τοσοῦ-
των ἄλλων αὐτῶν δορυφόρων, τὴν κυρίαν αὐ-
τοῦ βάσιν καὶ πηγὴν δὲν ἔχει ἐν τῇ μοναδικῇ
ἐκείνῃ τῶν ἐλληνίδων μουσῶν λατρεία;

Πῶς λοιπὸν ὑμεῖς, Κύριοι, ἠδύνασθε νὰ ἀμ-
φιβάλλητε περὶ τῆς ἀφθονίας καὶ καλλονῆς τῶν
καρπῶν ὅσους ἔμελλε παρ' ἡμῖν ν' ἀποφέρῃ δέν-
δρον, ὅπερ ἐν ἀλλοτρίοις κλίμασι καὶ ἀλλοτρίων
χειρῶν θεραπείᾳ οὕτω γενναίως ἀντήμειψε;
Μεγίστη ἐκ τούτων καταφαίνεται ἡ τῶν λόγων ἐ-
κείνων ἀξία, οἷτινες ἐν τινί ποτε τοῦ Συλλόγου
ἑορτῇ ἐλληνικὸν Λύκειον παρὰ τῆς κοινότητος
ταύτης ἀπήτησαν. Ἐὰν δὲ ἡμεῖς τὸ ὀρθὸν καὶ
ὑγιὲς τῆς ἐνταῦθα κοινῆς γνώμης σεβασθέντες
ἐπρεθυμήθημεν παντὶ σθένει νὰ ἔλθωμεν κατόπιν
αὐτῆς, καὶ τι ἐκ τούτου κέρδος τῇ πατρίδι συμβῇ
νὰ προσγένηται, εἰς ἡμᾶς μὲν ἀποκείσθω ἡ χαρὰ
ὅτι τοιαύτης ἐσμὲν γνώμης θεράποντες καὶ ἡ
προθυμία νὰ μὴ ὑπολειφθῶμεν αὐτῆς ἐν τῷ ἔργῳ,
ἡ δὲ τῶν γραμμάτων ἡμῶν ἱστορία εἰς οὐδένα
δικαιότερον ἢ θελεν ἀπονεύσει τούτου τὸν στέφα-
νον ἢ εἰς τὴν σώφρονα τοῦ σεβαστοῦ κοινοῦ γνώ-
μην καὶ τὴν γενναίαν αὐτοῦ πρὸς τὰ καλὰ προ-
στασίαν καὶ παραθάρρυνσιν, ἧς καὶ σήμερον τρα-
νωτάτης ἐνδείξεως μετὰ τῆς τιμῆς λαμβάνομεν.

SISMANOGLIO
MEGARO